سنڌ هالا
١٠٨٧ - ١٠٩٠
آپريل - مئي ١٩١

سَت سؤ نهارا

٣ رپيا
واسواڻي

وشيه سوچي

۲ اکر ١

١- مهاوڙو ٩

٢- يڳين جو شرومڻي، هنومان ١٨

٣- شري راما : ٻيو ڌان مسڪين ٣٠

۴- والماکي ۴٠

٥- شري شنکر آچاريه ۴٨

٦- گوتم ڏيالو ٥٨

٧- گرو ارجن ديو ٦٥

ضروري سوچنا

ٻالڪن کي خبر آهي ته هندي ۽ ٻنگالي ۽ نيپال جا کوچ ڪيڏا نه وڏي وڳا آهن! گذريل ٣٢ سالن ۾ چندو ٥ رپيا هو، جو ١٩٨٢ ۾ وڌائي ١٠ رپيا ڪيو ويو.

سمرپڻ

گرو ارجن ديو

جي ڪمل چرڻن ۾ !

ٻه اکر

اپريل ۽ مئي مهينن جو سنت مالا جو اڪ "سنت سؤنهارا" ٻهاري دادا جي ماهوار ٻگهه، دل لئي پرڪاش آڻي ٿو.

هڪ هڪ مهيني ۾ ڪن نه ڪن سنتوڪن جي ياد ۾ ڏڻهن آهن. اپريل ۽ مئي مهينن ۾ هيٺيان وڏا ڏڻهن آهن ٿا:-

۳ اپريل - مهاوير جينتي
۵ اپريل - هنومان جينتي ۽ گڊ فرائي ڊي (Good Friday)
۱۳ اپريل - وساکي
۲۵ اپريل - شنڪر آچاريہ جينتي
۴ مئي - ٻڌ پورنما
۲۴ مئي - گرو ارجن ديو شهيدي.

سنت مالا جي هن نمبر ۾ انهن سنتن لئي سؤنهارن

مهانگي وڃي آهي وڌندي. انڪري هن مهني مئي ۽
١٩٨٥ کان سنڌ مالا جو ساليانو چندو ١٥ رپيا ڪيو
ٿو وڃي. ولايت لاءِ ساليانو چندو ٥٠ رپيا ٿيندو.
لائيف ممبرشپ في هن طرح ٿيندي:-

ڀارت لاءِ: ٣٠٠ رپيا

ولايت لاءِ: ٣٠ پائونڊ يا ٦٠ ڊالر يا اُن جي برابر.

داس کي پڪ آهي ته ٻالڪ پياري دادا جي يادگيري، سنڌ مالا، ساڳئي قرب ۽ پيار سان پڙهندا ۽ همٿائيندا، جنهن دادا جي ڪهڙي يادگيري جا اُجان چمڪيل روپ ۾ ڪين آئي آهي، سا چالو رهي.

هر هڪ ٻالڪ جيڪو سنڌ مالا پاڻ پڙهي ۽ ٻين کي پڙهائي! ڪين سوکڙي ڪري موڪلي!

مني آرڊر فارم موڪلي ڏنا سگهون ٿا ۽ ته پوسٽ ۾ ڪتاب سان موڪلڻ جي موڪل ڪين آهي. ان ڪري ڊرال پوسٽ ڪارڊ ڏيارن اوهان کي چتايو وڃي ٿو. اوهين مني آرڊر موڪلڻ وقت سلپ تي پنهنجو Subscriber Number ضرور لکندا جئن ڪالي ۾ اوهانجا پيسا داخل ڪيا وڃن.

مئنيجر

جي جواب ۾ ٻارڙيءَ تي آيو! ٻالي ڇولو انساني،
ڪٽي رحم روحاني، شري رام هٿڙي پڌارايو! ۽ شري
رام جي يادگيري دل جي اندر پڪيءَ هنومان جي ياد
اٿاري ٿي. هنومان هڪ ٻاندر، پر ان ٻاندر جي دل
اندر ڪيڏي نه پڪي شري رام لئه! هنومان پڪيءَ جو
روپ هو! ان هنومان جي جهنڊي آڀال مٿي ۾ اچي ٿي!

٢٥ صديون اڳي آيو: ڪير؟ مهاوير! جو پڻ،
وانگر محلات ۾ جنم ورتو، پر للاهي ٿي نڪري
ٿو! ١٢ سالن جي تپسيا ڪانپوءِ، اچي لوڪن کي
چوي ٿو :- ” سڀني ۾ وڏو ڌرم آهي ديا! ” ڪيڏيون نه
پسون ان وقت ڌرم جي نالي ۾ چاڙهيندا هئا! ڪيئن
نه اڄ به ڪيترا زبان جي سواد واسطي ماس کائي
وڃائين ٿا! مهاوير، انهن لاءِ جو اڪ ستارو، اچي
نئون آواز ڪڙڪي ٿو: چوي ٿو:- ” پاڻ کي جيئڻ
۽ سڀني انسانن جي، پسن پکين جي، سڀني وڻن جي
سيوا ڪريو ۽ پنهنجي جيون اهنسا ۾ پڙو!

۽ ٢٠ صديون اڳ آيو اهو ٻارڙو جو پيارو، جنهن
لاءِ پياري دادا جي دل ۾ ڪيڏو نه قرب هو، پيار
هو،- هوءِ ايشا. هن مٿي ۾ سڀاڳي جمع ٿي شري
ايشا کي سوليءَ تي چاڙهيائون. ۽ سوليءَ تي هن
پياري چيو :- ” بابا! هنن کي معاف ڪر، ڇو ته
کين خبر ناهي ته هو ڇا ٿا ڪن؟ ” ڪيڏي نه ديا!

بابس پياري دادا جا اُپديش ڏنا ويا آهن . پياري دادا وري وري اِهي سکيا ڏني :-

” ڏرهن ۾ اِڪ جوتي لهڻجي ،
گرهن ۾ مهر مورتي لهڻجي !
ستارن ۾ اِڪ صورت لهڻجي ،
ملڪن ۾ اِڪ مورت لهڻجي !
مطلب تنهن جو ناد وڄاءِ ،
نوري نماڻي تنهن جوت جڳاءِ ! “

هي سڀ پيارا جا پيارا ، جن جو ذڪر هن پستڪ ۾ اچي ٿو ، سي جن جا ڏيهن هئن ان مهڻ ۾ اڇتا ، اِهي سڀ آهن سونهن وارا ، سونهارا ! اُنهن سڀن اِهي تنهن مطلب جو ناد وڄايو ! پارس ۾ وري وري اونده آئي آهي : ان اونده ۾ پارس وري وري پڪاريو آهي :-

” نوري نماڻي روئي زارون زار ،
آءُ لون وري ، او پيام اوتار ! “

پيام اوتار جي اچڻ لاءِ پارس وري پڪاريو آهي ، پارس واسين صدق ۾ ڳوڙها ڳاڙيا آهن . ۽ اها پڪار سڻي پيارو وري وري ڪهڙا نه لال پيدا ڪيا !

شري رام ڪهڙي زماني ۾ آيو ؟ اُن زماني ۾ جڏهن راڪش اچي رشين کي لٽڪ ڪندا هئا ! رشين وري وري جهنگلن ۾ واهي ليڪيا ڪئي ۽ پڪاريو :-
” آءُ لون وري ، او پيام اوتار ! “ ۽ شري رام ان پڪار

جام پيتو.

گوتم پياري جو جنم ٿيو وساک پورنما ڏڻ: ساڳئي ڏينهن ٣٦ سال پوءِ هن کي گيان مليو: ۽ وري ٨٠ سالن جي عمر ۾ ساڳئي ڏينهن هن پنهنجا پران تياڳيا.

هي پيارو اڪ هنڌ چوي ٿو:- "جئن ساگر جو سواد هر هنڌ هڪ آهي کارو، تيئن منهنجي سکيا جو به اڪ آواز آهي ڇوٽڪارو." هن پياري سيکاريو ته دنيا ساري ڏک روپ آهي. جو چاهي ته مان ان ڏک روپ دنيا مان پار پوان سو تنهن پار پوي ٿو جڏهن شانتي پائي ٿو. ان شانتيءَ کي گوتم اسڌ کوٺيو ان. ۽ ان منزل کي اهو ئي پهچي جو آزاد ٿئي ٿو.

۽ انسان آزاد ڪيئن ٿئي؟ گوتم ٻڌ چيو ته جڏهن ترشنا، اڇا، اچا جو بندن ناس ٿئي. ان ڪري گوتم وري سيکاريو ته ترشنا ڪٽيو ۽ نروان پد پايو.

هن پياري جي سکيا جو تاثير پيارو دادا ٻن اکون ۾ ڏٺي ٿو جي گوتم ٻڌ ڏنا پنهنجي شش آنند کي:- "اَپ ديپ"، معنيٰ "ڏيئڙا پاڻهو جوت جڳايو!"

اهي ڏيئڙا، پيارو دادا چوي ٿو ته آهن اندر جي جوت جي لاٽ. اَندر پهچي، وڃ دل مندر ويهي پيار جا ڏيئڙا ٻاريو!

گرو اَرجن ديو! شهيدن جو سرتاج هو!

۽ هي مهندو ياد اُٿاري ٿو شري شنڪر آچاريه جي، شري رامانج آچاريه جي ۽ مهاراشٽرا جي وليءَ سنت شيواجيءَ جي! سڀني اچي اِڪ آواز اُٿاريو :- ”لوڪو! سجل آهيو! اُٿو، جاڳو! جاڳو! اڃان گهڻو وقت غفلت ۾ رهندا؟“

١٥ صديءَ کان پنجاب ۾ هڪ نئين لهر اچي گرو نانڪ داو ڪولي،- نام جي لهر! ان لهر کي وڏڪ ڪوليو، پرڦلت ڪيو نَوَن گُرن: ۽ هن مهڻي ۾ گرو اَنگد، گرو اَرجن ۽ گرو تيغ بهادر جا ڏن آچتا! ۽ هن مهڻي ۾ وساکيءَ جي پوتر ڏينهن گرو گوبند سنگهه پنجل پارٿ جي سيوا واسطي هڪ نئين منڊلي ٺاهي جنهن جو نالو رکيائين ”خالصا“! ۽ هڪڙن نه خالصا ڌرم پارٿ جي سيوا ڪئي آهي! ڪئين نه گرو گوبندسنگهه اڃي هندو ڌرم جي رکيا ڪئي! هڪ موقعي تي پياري دادا چيو :- ”مان گهڻو وقت گروجن جي لصوير ڏي نهاري نه سگهان. نهاريان ته اَچي روئڻ ۾ چلڪان!“ عجيب عشقون هيون سڀ گروُ، جن هڪ پاسي سکيا ڏني ۽ نه نام ڳايو، نام ڏيارو؛ ٻئي پاسي جوانن نوجوانن ڌڪين جي سيوا ۾ ويو، ڪين ڪانڌ ڪارايو.

مي‍ءَ مهڻي ۾ اِن پيارن جي يادگيري اچي ٿي :-

(١) گوتم بڌ ۽ (٢) گرو اَرجن ديو، جنهن شهيديءَ جو

[ا]

مهاوير

اٽڪل ٣ هزار ورهيه مهاپرش جو ڏيهه آهي. هن پياري جو نالو "مهاوير". هي ڪير هو؟ جنهن اُچي پراڇڻ وڃڻ جي سکيا ڏني. هن پياري جو جنم ٿيو، تنهن کي اٽڪل اڍائي هزار ورهيه ٿيا. گوتم ٻڌ جي زماني جو هو. گوتم والگر هنجو جنم به راجائي ڪل ۾ ٿيو.

هڪ دفعي مهاوير جا ماتا ۽ پتا وٽا ٻاغ ۾ گھمڻ ويا هئا ته ڪين هڪ پت ڄڻي. ۽ راجا وٽو راڻيءَ کي آٿت ڏني ته "ايشور ۾ وشواس رکو." نيٺ راجا کي ٻه پت ٿيا، جن مان ننڍو پت پوءِ "مهاوير" جي نالي سان مشهور ٿيو. جنم جي وقت هن ٻالڪ جو نالو رکيائون "وردمان". معنيٰ "جنهنجي سُونهن وڌي." هنجي پتا جو نالو هو "سڌارٿ" ۽ سندس ماتا جو نالو "ترشالا". هنجي لي ٻوڙو جي آسپاس ۾ ۽ سيٺڪن جي آسپاس ۾، جو کين هيڙو ٻالڪ آيو.

اڪ موقعي لي پياري دادا هن سمجهوڪ، بابت ڇا
ڇهو؟ پياري دادا ڇهو ته "گروجن جي باڻي ڪافي
آهي. هڪ هڪ مهاپرش جي جيون جي جوت سنڌس
باڻيءَ ۾ ٿي جهڪي. وله ۾ هڪ سنڌر منتر آهي،
جنهنجو ڀاڻ ڀارج آهي:- 'پنهنجي ولون جو وچار
ڪراو ۽ اڳتي قدم کڻو.' ۽ اڳتي قدم کڻڻ لئه ضروري
آهي ته اسين پنهنجي سوروپن جو وچار ڪراون.
هڪ هڪ ملڪ جي طاقت، سوڀيا آهي انهي وارن
جي يادگيريءَ ۾!"

پياري دادا وڌاڪ ڇهو ته "شري گرو ارجن ديو
نه فقط ولي هو، پر ڏاڍو هو، سنت هو ۽ شهيد هو.
گروجن جي شهيديءَ جي يادگيري اسان کي ڪٿي
آهي؟ منهنجي لئه گرو ارجن ديو جي ناڻي ۾ ڏسي
سگهنڌ آهي. گرو ارجن ديو شهيدن ۾ شهيد هو،-
شهيدن جو سرتاج هو. گروجن ڪيترا نه ڪم ڪيا!
ڀر اتهاس ۾ امر آهي جو ته سچ ڪارڻ شهيد ٿيو.
سنڌس مٿان سور سٺيون آيون: سڀ صبر سان ليون.
هڪڙ ۾ شهيد ٿيو."

هل انهن سڄن لي سونهارن جي آسمس اسان سڀن
لي چمڪي، چمڪي، چمڪندي رهي!

آلما واسواڻي

يونا - ا

ڪرالي وڃڻي.

پر مهاوير جي دل اندر شانتي ڪٿي؟ وري وري آئيس راڻس جي سالس، آئي وهي ۽ پيو پڇي پاڻکان ته ”هيءَ قدرت ڪٿان آئي؟ هي باغ ۽ سڀ سونهن وارا ڪٿان ٿا اچن؟ سچ ڇا آهي؟ ۽ گمان ڇا آهي؟ هيءَ زندگي ڇا جي واسطي آهي؟“

جيئن جيئن اهڙا خيال هن جي اندر وڌندا ويندا، تيئن هن جي دل محلات مان وڃي کڻي لهندي. چوي:- ”محلات جا ٻوجهن مونکي ڪين کپن. عيش عشرت مونکي ڪين کپي. مان ٿيندس شيوڪ هن دکيءَ دنيا جو.“ هڪ ڏينهن لنگهي وڃي ٿو پنهنجي پتا وٽ؛ ۽ پتا کي چوي ٿو:- ”او جيءَ پتا! مونکي موڪل ڏيو ته مان وڃان تلاش ڪر!“

پتا ڪنس چوي ٿو:- ”ٻٽاٻون ته هي راڄ ۽ تخت اولهه رکيو آهي، ڇو ته اوهان سڀني کي ٻه پيارو آهيو.“

مهاوير چوي ٿو:- ”پوڄيه پتا! تخت ڏيو مهنجي وڏي ڀاءُ کي. مون کي موڪل ڏيو.“

پتا چوي ٿو ته ”مان توکي موڪل ڏئي نٿو سگهان. ڪجهه ٿي جيسين مان جيئرو آهيان، ايسين تون هتي رهه. پوءِ جيئن تنهنجي مرضي.“

مهاوير انهن ڪري ٿو. ٢٩ سالن جو آهي، جڏهن

ورڌمان عمر ۾ وڌي ٿو ۽ سڀني ۾ ٻه وڏي ٿو.
هن جي پيءُ نالو ٻڌو "مهاوير"، ڇو ته ننڍي هوندي
کان هن سُورمتا ڏيکاري. هڪ دفعي باغ ۾ آهي ته اتان
اچي لنگهي ٿو هڪ هاٿي. ماڻهوءَ ڀڄ ۾ پئجي ويندا.
هي همت رکي هاٿيءَ تي سواري ڪري ٿو ۽
سانت ڪري طرح همت لهي اچي ٿو.

واري هڪ ٻئي دفعي هڪ هنڌ هيٺ ولڻ آهه ۽
ٻيا ٻار کي آهن. اوچتو تي اوچتو اڪ نانگ اچي ٿو
نڪري. ماڻهوءَ ڀڄي وڃن ٿا. هي ورڌمان ٿڪي ٿو؛
ان نانگ جي ويجهو وڃي ٿو؛ نانگ کي آسس ڏئي
ٿو ۽ نانگ هليو وڃي ٿو. اهو نانگ ڪهڙو آهي؟ هي
سنسار آهه، سنسار باغ وانگر، جنهن ۾ شيطان جو نانگ.

اچيتو! ڪنهن نه ٻولڻ جا پيارا ان شيطان جي نانگ
کان ڀڄن ٿا، پر ضابطي ۾ رکن ٿا. اهڙين حالتن هيٺ
"ورڌمان" کي "مهاوير" جي نالي سان ڪوٺين ٿا.

وڏو ٿئي ٿو. مائٽ هنکي شادي ڪرائين ٿا.
جيتوڻيڪ هنجي دل ٿئي چاهي، پر اُها لنڊو آهي،
لهڪري ڪنس مائٽن جي حڪم ۾ هلڻو پوڻو.
هنجي استري جو نالو "جسودا". کين هڪ ڌيءَ
ٻه ٿيڻي، جنهن جي شادي پوءِ ٿوري وقت لـ ي

ٿو :- "ٻڪرين جي سنڀال ڪج؛ مان اچان ٿو." مهاوير
ته ويندو آهي ڌيان ۾. ڪجهه دير ٿئو. ٻڪرا جهنگ
کان ٻاهر هليا ويا ها. جڏهن ڌاري موٽي ٿو ۽ ٻڪرين
بابت پڇي ٿو ته مهاوير چوي ٿو :- "مون ته ڪجهه به
ٻڌوئي ڪين." هي ڌاري هن سمجهو ڪري گارين جا
وسڪارا لڳائي ٿو ۽ پوءِ جتيءَ جي پاڙ سان ڪيس
ستڪا هڻي ٿو. ان وقت ٻڪرا موٽي آيا ٿا سهڙن.
ڌاري ڏاڍو پشيمان ٿئي ٿو. مهاوير جي چرنن ۾ ڪري
پوي ٿو ۽ چوي ٿو :- "پيارا! تون سنت آهين؛
موکي معاف ڪر، مون کي پنهنجو شش ڪر."
هي ڌاري مهاوير جو شش ٿئي ٿو.

ڪجهه وقت گذري ٿو. هڪ قيمتي ڪپڙو ڪو
مهاوير وٽ سندس سوار کي ڍڪڻ لئه ڇڏي ويو آهه.
هڪ پنڊت لنگهي ٿو ۽ چوي ٿو :- "هي قيمتي
ڪپڙو ته مون کي ڏيو، مان غريب آهيان." ۽ پنهنجي
ڪپڙي جو اڌ مهاوير هن براهمڻ کي ڏئي ٿو. هي
براهمڻ جڏهن اڳتي وڌي ٿو، اتي ڪيس ڪو چور ملي
ٿو، جو براهمڻ کان اڌئي ڪپڙي جي طلب ڪري ٿو.
براهمڻ ڪيس اشاري سان چوي ٿو ته "هت ويندو
آڏي اهو، جڏهن ڪان اوکي ڪپڙو ملي سگهندو."
ڌاڪو هن براهمڻ کي پاڻ سان ولي آهي ٿو مهاوير

سندس پتا جو ديهانت ٿي ويو. سڀ چوندا ته ”لڇمڻ ڏاڍو مهاڀاڳ ڪي.“ پر مهاڀاڳ چيو:- ”مونکي لڇمڻ ڪوي ڪين. لڇمڻ ڏاڍو منهنجي پاڻ ڪي.“ نمڻ ڀي اُٺيو پنهنجي پاڻ وٽ ۽ چواس ٿو:- ”پيارا پُٽا! مون کي موڪل ڏي ته مان وڃان.“

سندس پاڻ چيو ته ”هيئنر تون نه وڃ، ڇو ته جي هيئنر تون ويندين ته لوڪ مونکي بدنام ڪندا. ٻيو جا تنهنجي فائدي ۾ آهه. منهنجي لاءِ غلط ٿئي آهندي. گهٽ ۾ گهٽ هڪ سال رهه. پوءِ تون ڀلي وڃ.“ ۽ مهاڀاڳ ائين ڪيو.

هيئنر ٣٠ سالن جو آهه ۽ موڪل وٺي پنهنجي پاڻ کان ٻاهر ۾ ويٺو. وڃڻ کان اڳي مهاڀاڳ غريبن دکين کي ڏيکون ڪارائي ٿو. پنهنجي خزاني جو هڪ حصو پنهنجي استريءَ کي ڏيئي ۽ ٻيو حصو غريبن دکين جي سيوا ۾ خرچ ڪري هي نوجوان نڪري ٿو تلاش ۾.

هميشه اُچي ٽپوءِ ۾، سانجهه ۾، اڪ وڻ هيٺ پنهنجو وقت گذاري ٿو. سندس دل اندر پياس وڃي وڌندي. راسه اُداهي، شوخ جانور پيا ڦرن، پر هنکي ڊپ ڪين! هڪ ڏينهن ويٺو آهه ڏيان ۾: هڪ هاري سندس پرسان لنگهي ٿو. اڳي ڏٺا آهن. چواس

ان ڪوٺيءَ جي دريءَ مان چندنا هن فقير مهاوير
کي ڀڪاريو ۽ ڀاون ڀڳتيءَ سان پنهنجي ڪوٺيءَ
۾ مونن کي آسڻ ڏنو ۽ پنهنجي ماني کائڻ لاءِ
مهاوير قبول ڪري ٿو. اندر اچڻ ۽ چندنا هن کي
ڪوسي ماني کارائي ٿي.

سڄي شهر ۾ خبر پکڙجي وڃي ٿي ته چندنا وٽ
هڪ فقير آيو آهي. اها خبر وڃي راڻيءَ تائين پهچي
ٿي. ان راڻيءَ کي ته پياس ته مان جلدي ان فقير
جو درشن ڪريان. ۽ چندنا جو ٻڌو پڏي يڪدم
اچي ٿي، جو ته چندنا ته هن جي پٽ هئي، جا گم
ٿي ويئي هئي ۽ هن دل ۾ سوچيو، متان اها چندنا
منهنجي پٽ نه هجي! اچي ٿي، ڏسي ٿي ۽ سڃاڻس
اکين ۾ پاڻي، جو ته چندنا پڪڪ، سڃاڻس پٽ هئي.
چندنا چوڻ ٿي:- "مان سڀاڳي، جو مون کي درشن
مليو اهڙي سنت جو ۽ مان وري پنهنجي پٽ کسي
مليس." چندنا مهاوير جي شاگرداڻي ٿي ٿي.

مهاوير جا شش وڃن ٿا وڌندا. ۱۴ هزار شش هن
پياري جا ٿيا ۽ چندنا پنهنجي پٽ جي مدد سان
سڀني جي سيوا ڪري ٿي.

مهاوير ۷۲ سالن تائين هن چولي ۾ رهيو ۽ ۷۲
سالن جي عمر ۾ هن پياري چيو ته "هاڻي مون

وٽ. ٻراهمڻ مهاوٽ کي چوڻ لڳو ته ”جيڪو اڄ ڪپڙو
توهان مون کي ڏنو، سو هي ماڻهو مولڪان وٺڻ ٿو
چاهي. اوهان وٽ جيڪو ٻيو اڄ آهي، سو جيڪر
هنکي ڏيو.“ مهاوٽ ٻيو اڄ به ڏئي ڇڏيو. چور کي
عجب لڳو ته اهڙا به کي انسان پيا آهن جي
پنهنجو سڀ ڪجهه ڏيئي ڇڏن. ”هي چور به مهاوٽ
جي چرڻن ۾ ڪري پيو ٿو ۽ هن جو شش ٿئي ٿو.

مهاوٽ هنڌو رڻ ۾ نڪري ٿو. چوي ٿو ته-
”لوڪن کي وڃي ٻڌايان ته 'مون جا جي لش آهي؟'“
ٻنڌ ڪري ٻيو هلي ته اچي ٿو هڪ بنگلي وٽان لنگهي.
ان بنگلي جي هڪ دريءَ مان اڪ اسٽري هنڪي
ڪاري ٿي. ان اسٽريءَ جو نالو ”چندنا“. هيءَ
چندنا اڪ راجا جي ڌيءَ هئي. اڪ ڏينهن نڪتي
باغ ۾ گهمڻ. اُتي اڪ دشمن اچي کيس پڪڙيو.
پڪڙي کيس اچي اڪ مارڪيٽ ۾ وڪڻي ٿو ۽ هڪ
شاهوڪار واپاري هن کي خريد ڪيو هن وڃار سان
ته مان هن سان شادي ڪريان، پر ته چندنا جي
سونهن عجيب هئي! ولي اچيس ٿو گهر ته سندس
اسٽري مٿس اُر ڪري اچي ٿي ۽ هن چندنا کي
پنهنجي گهر ۾ رهڻ نٿي ڏئي؛ ۽ کيس اڪ نوڪر
جي ڪولي ڏاي ٿي، جت چندنا رهي ٿي، ٿي
اڪ اوڪرائي. عجب کيل سمنڊ جا!

وري پڌا آهن ۽ جانورن جا ڪيترا وري پڌا آهن ۽ جيڪي نه الهن پيا ڄاڻن نه ” آهي ڪو، جيڪو ڀائي؟“ اهڙن مان جن کي گوشت کائڻ جي عادت هجي، تن جي دلين اندر هل پيدا ٿو، اهڙي ليڙا وجهي نه ماس کائڻ کان ٽوڙي رهن!

اهڙيءَ طرح سان ٧ ڏينهن مهاوير اپديش ڪري ٿو ۽ آخر ڏينهن پنهنجو چولو ڇڏي ٿو ۽ چولي ڇڏڻ کان اڳي پنهنجي پيارن کي چوي ٿو :- ”مڃان شوڪ ڪريو يا رودن ڪريو، پر ڏياريءَ وارا ڏينهن ملهائجو.“ ۽ سندس ڏيهانت ڪانپوءِ سندس شش روشنيون ٻارين ٿا، ڦٽاڪا ساڙين ٿا.

هل هن پياري جي جيون جو آواز - ديا جو آواز - اسان مان ڪن جي دلين اندر گهڙي وڃي! هن وقت ڪيترو نه دک آهي! ۽ دک وڃي پيو وڌندو. هل اسين ان دک کي گهٽائڻ جو يتن ڪريون؛ ۽ دک کي گهٽائڻ جو هڪ اپاءُ آهي ”ديا“؛ ڀارت جو پيارو سنت ڪوي تلسي پنهنجي رامائڻ ۾ چوندو ته :-

”تلسي ديا نه ڇوڙئي
جب لگ گهٽ ۾ پران!“

هل اسانجي دلين اندر ديا جو ڀاو اچي ته اسانجو ۽ مانڪ جنم سڦل ٿئي.

پنهنجو ڪم پورو ڪيو ۽ مان هيءَ دنيا ڇڏيان ٿو."
اُن وقت هُن ٻاري کي چوڻتا:- "سائين! اسانکي
سکيا ڏيو." اُن وقت هُن ٻاري هيءَ سکيا ڏني:-

(١) اي لوڪو! توهانکي سک گهرجي: سو سک ڪٿان
ملي؟ اوهين چاهيو ٿا هڪ هڪ سکي ٿئي. سک
جو رستو هيءُ آ. ٻين کي سکي ڪريو. قانون اٿو
هي ته جيڪي اوهين ٻين کي ڏيندا سوئي توهانکي
موٽي ملندو! ٻين کي ڏک ڏيندا ته توهان کي ضرور
به ضرور ڏک ملندو! ٻين کي سک ڏيو ته اهو اوهانکي
موٽي ملندو! اهو قانون اٿو قدرت جو. قدرت کي
اٿو يادگيري اوهان جي هڪ هڪ ڪم جي.

(٢) پنهنجو ڪرم ڪريو. ڪرم ۾ پڙڻ آهي،
تنهن ڪري ڏک آهي.

(٣) اهو ڪرم ڪندا، جڏهن توهين پنهنجن
اندرين تي ضابطو رکندا ۽ ڪنهن کي به نه ڏکوئيندا.

(٤) ديا. سڀن تي ديا ڪريو. نه رڳو انسانن تي،
پر پسن ۽ پکين تي به ديا ڪريو. جيون جنتن تي به
ديا ڪريو، تنهنڪري ماس کائڻ کان پري رهو.

جڏهن جڏهن سائين ۾، امرت والي مون وانهي
ڏيان ڪيو آهه، جنهن وقت اڪثر اوهان مان گهڻا
سٺل، ان وقت مون انهن جانورن جا ڪيڪرامت وري

هنومان شري رام کي ڀاءُن ۾ ڏسي ٿو. هنومان جو راجا سگريو ۾ آس آيو جو ته سندس ڀاءُ راجا ٻالي ٻنهي لنڍي ڀاءُ سگريو کي ڪڍي ڇڏيو آهي. سگريو ۽ هنومان ڀائرن ٻنهي ڀائرن رام ۽ لڇمڻ کي ڏٺائين ڏٺو. ٻه ڪهڙن خبر ڪانه هئي ته هيءُ ٻئي ڪير آهن؟ سگريو هنومان کي چيائو:- "ڀارا! تون منهنجو منتري: تون سياڻو! هنن ٻنهي کي وڃي مل ۽ خبر لهي اچ. هيءُ موڪي مارڻ لاءِ ته ڪين آيا آهن؟"

انهن حالتن هيٺ هنومان شري رام وٽ اچي ٿو. شري رام سالن ۾ آهي. جلهانت ۾ رام سيتا وڃائي آهي، لڇمڻ کان رام گهڻو وقت سالن ۾ رهي! ويٺو ويچار ڪري:- "سيتا ڪٿي ويو راوڻ: مان ڪيئن سيتا کي ڳوليان؟" انهن ويچارن ۾ رام آهي: ۽ لڇمڻ به ويٺو آهي سالن ۾! هيترو هنومان اچي ٿو ۽ اچي رام لڇمڻ سان ڳالهيو ڪري ٿو!

هنومان چيائو:- "موڪي خبر ناهي ته توهين ڪير آهيو؟ اوهانجي اکين ۾ عجب جوت پئي چمڪي! اوهانجي اکين ڏي نهاري سمجهي سگهائو ته اوهين سياڻا آهيو: وڌيڪ خبر ته آئيا مان آهيان منتري سگريو راجا جو! سگريو کي سندس ڀاءُ ٻاليءَ گهر مان ڪڍي ڇڏيو آهي."

رام لڇمڻ کي ڪنڌ ۾ ولي وڃي چيائو:- "لڇمڻ!

[٣]

ڀڳتن جو شرومڻي، - هنومان *

هڪ هڪ تصوير کي پنهنجو آواز آهي، پنهنجو سنديش. هيءَ تصوير منهنجي دل اندر وري آئي آهي. ڪنهن جي تصوير؟ اهو ڪير هو؟ اهو نالو "هنومان". گهڻن کي خبر ڪانهي ته هنومان ڪير هو؟ هنومان هڪ ٻاندرن جي راڄا جو سپهه سالار هو. ان راڄا جو نالو هو سگريو. هنومان سمجهه وارو، سياڻو. سچيار ۽ وفادار هو. هنومان جي لشڪر کان سواءِ شري رام لنڪا ۾ وڃي نه سگهي ها. شري رام کي رامائڻ ۾ هڪ نالي سان ڪوٺين ٿا :- "ڪپي پرڀو". "پرڀو" معنيٰ "سردار": "ڪپي" معنيٰ "ٻاندر". ٻاندرن جو سردار شري رام! هنومان شري رام جي ڪيڏي نه سهائتا ڪئي! هنومان کي چڱي وديا هئي.

سنسڪرت ۾ هڪ پستڪ آهي، جنهنجو نالو آهي "هنومان ناٽڪ". ان پستڪ ۾ هنومان جي گڻن جو ذڪر ڪيل آهي. سڀني ۾ وڏو گڻ هنومان جو هو ڀڳتي. هنومان ڀڳت هو! شري رام واسطي ڪيس عجب ڀڳتي هئي!

* هن سال هنومان جينتي ٥ اپريل تي آهي.

مان اوهان کي ڏيئي سگهون ٿا؟“

لڇمڻ سڀ ڳالهه ڪري ٻڌايس ته ”سيتا هئي أسان سان: رام ٻاهر ويو ۽ مان به ٻاهر ويس. سيتا أڪيلي ويٺي هئي: سيتا کي زوريءَ ڪو راڪش ڪڍي هليو ويو! ڀائو فقير جو ڪري آيو ارا ڪش سيتا کي هڪتي کڻي ويو، سو ڪو ٻڌائي، ۽ اُن راڪش سان وڙهڻ لاءِ لشڪر به کپي. اِها مدد أسان کي اوهان کان کپندي.“

هنومان چوڻو:- ”سگريو ۽ مان شري رام جي پيرن ۾ حاضر آهيون؛ اِها مدد ڪنداسين؛ سيتا کي ڳولهينداسين. هاڻي مون سان هلو راجا سگريو وٽ.“

هنومان انوقت کان وٺي پاڻ کي رام جو ڀڳت ڪري ٿو سمجهي! اُن ڏينهن کان وٺي شري رام ۽ هنومان جي پاڻ ۾ دوستي ٿي آئي!

شري رام ۽ لڇمڻ ٻئي راجا سگريو کي گڏجن ٿا. ٿوري وقت ۾ کين راڄ وٺرا ڏين. ٻئه ڀاءرن ڪم جو شري رام هنومان کي ڏئي ٿو سو آهه ته ”پيارا! وڃي سيتا جي ڳولا ڪري اچ.“

ڪنڌي ڏي ته ٻڌي هنومان کي هٿي! سڀ ڀڳت پاڻ کي صدقي ڪرڻ لاءِ تيار ٿئي ٿو. هنومان شري رام کي اِئين ٿو چوي ته ”سمنڊ جي آرپار ڪيئن وڃان؟ ڪيئن وڃي سيتا کي لهان؟“ هنومان چوڻو:-

هي راجا جو هڪ منتري آهه! ڪهڙو نه مٺو ٿو
ڳالهائي! جن راجائن کي اهڙا منتري ملن، سي
راجائون به سڀاڳا. لڇمڻ! هنجي مونکي مدد کپي! هڪ
راڪاس سيتا کي کڻي ويو آهي. ڪهڙو راڪاس ۽
ڪٿي کڻي ويو آهي؟ سڀ خبر لهڻ لاءِ مونکي مدد
کپي: سگريو راجا چڱي مدد ڪري سگهندو! هنومان
کي وڃي اڪيلو مِل! ساڻس مٺو ڳالهائج: ڪيس
سڀ ٻڌائج ۽ پڇج ته سندن مدد اسانکي کپي."

لڇمڻ هنومان وٽ اچي ٿو ۽ چويس ٿو:- "سگريو
کي راڄ موٽي ملڻ ۾ شري رام ڪيئن نه مدد ڪري
سگهي ٿو. منهنجو وڏو ڀاءُ آهي! مان سندس ننڍو
ڀاءُ آهيان. اسين ٻئي راجا دشرت جا پٽ آهيون.
شري رام ٻوجهه ٻڌا جو سرشٽ پٽ آهه. بهادر آهه،
ٻلوان آهه. هنوقت لپوان ۾ آهه ۽ هن روپ ۾ آهه جو
نه چاهيندو ته ٻڌا هي ٻڌڪما پوري ڪريان. هي اوهانکي
ٻڌي مدد ڏيئي سگهندو، جو اوهانکي تخت موٽي ملي."

هنومان اها ڳالهه ٻڌي خوش ٿئي ٿو ۽ چوي ٿو:-
"جيڪر اوهين ٻئي راجا سگريو کي گڏجو. ڪريا
ڪري ٻڌايو ته اوهانجو نالو ڪهڙو آهي؟"

لڇمڻ چوي ٿو:- "منهنجو نالو آهه لڇمڻ! شري رام
۽ مان لڇمڻ ٻئي ڀائر آهيون. اسانکي به اوهانجي مدد
جي ضرورت آهي."

هنومان پڇي ٿو:- "ڪهڙي مدد راجا سگريو ۽

هيوڪ کي ڀپ ڪونهي! هنومان جواب ڏنو:- ”لنڪا!
بيشڪ تلوار ڪول ۽ مهنجي تلوار به تيار آهي. مهنجو
سردار آهي رام ۽ ٻئي ڪنهن رام جو حڪم آهي ته مان سيتا کي
کڻي به ملان ۽ ٻاڙ ڪيان ٿو: مهنجي تلوار به تيار آهي!“ لنڪا
مهنجي تلوار ڪولي آهي: هنومان به پنهنجي تلوار ڪولي لاو.

ٻن ڄڻن ۾ جهيڙو ٿيو، وڙهندا هئا ۽ شهر جي ٻين
ماڻهن سان جنگ ڪين ٿيندي هئي. اَج ڪاله جي
جنگ ۾ بم گولا ڪوڙائون ۽ ويچارا ٻيا ڪيترا مري وڃن،
ويچارا ڳولا ڏرٻدر ٿين. ٻن ڄڻن جي جنگ ۾ ڪي
ڪٿي قائدا هئا. ٻن مان هڪ سکيا هيءَ هئي:- ”مان
ڪهڙين ڳالهين ڪيرابو!“ ۽ ٻي سکيا هئي:- ”آهه
ڪڏي! ڪنهن به اسڙيءَ سان مان جنگ ڪرڻ! جي
ضرور ٿوٺي، تلوار هلائين، ته ڏائي هٿ سان هلائج.
ٻيو ڇوڙڻ ته ڏائي هٿ سان“. ۽ ٽين سکيا هئي ته
”ڪڏهن ڀڄي جنگ مان نه موٽي.“ هنومان به لنڪا کي ڌڪ
هڻڻو ڏائي هٿ سان. ۽ هيءَ اسڙي لوار سان هنومان
جي ڪنڌ تي ڌڪ هڻي ڏي. هنومان ته هيڪ بهادر
هو! ڌڪ هڻي ٿو ڏائي هٿ سان. ٻه هنومان جي اندر
هڪ اهڙو ڌڪو ڪو، ”چوڪو“ ٻه ڪم ڪريان، سو مان
ٽئو ڪريان. ٻه شڪي رام ڪيڏو! ٻيو ٻالڪي چوي:-
”مهنجو شري رام وڏو آهي ڪڏهن تي. مان ٽئو وڙهان

"منهنجا حاڪم! جيئن اوهانجو حڪم! ضرور مان وڃي سيتا کي ڳوليندس." انهيءَ صدق ۽ سچي وشواس ۾، هنومان وڃي سيتا جي ڳولا ۾. هنومان هو سچو سيوڪ! پڪ اٿئي سچا سيوڪ ڪڏهن ٿا! سچي سيوا اُهڙي ڀڳتيءَ مان. جيڪا شڪتا آهي، جيڪا اورو ۾ هڪ آهي، اُن سچي سيوا لئي اڳي سگهي.

هنومان ڀڳت، سچو سيوڪ، سيتا جي ڳولا ۾ وڃي ٿو ۽ اچي ٿو لنڪا ۾ پهچي. لنڪا کي هڪ وڏو دروازو آهي. اُن لنڪا جي دروازي تي ڪير بيٺي آهي؟ هڪ بهادر استري. اُن ڏينهن ۾ استريون به بهادر هيون. استريون به وڙهنديون هيون. اُن استريءَ جو نالو لنڪا: لنڪا ملڪ تي نالو رکيائون لنڪا. اوهين به بهادر ٿيو، وار ٿيو ۽ وانديون ڪريو. هيءَ بهادر استري شهر جي در تي بيٺي آهي ۽ هٿن ۾ ڪو ڌارو اچي وڃي. هنومان اچي ٿو. لنڪا پڇيس:- "تون ڪير آهين؟" هنومان جواب ڏنو:- "منهنجو نالو آهي هنومان!" هنومان به بهادر آهي ۽ بهادر کي ڊپ ڪٿي ڪين. هنومان جواب ڏنو:- "مان آهيان سري رام جو ڀڳت."

لنڪا چوڻ لڳي:- "هتي ٻيو نٿي ٿئي. رام ته منهنجي سردار راوڻ جو دشمن آهي. هنومان! ٻيو ڪي ٿئي، نه ته هن تلوار سان تنهنجو ڪنڌ ڪپيندس."

هنومان ڀڳت آهي؛ تنهنجي سچو سيوڪ. سچي

راڪاس! افسوس! اهڙيءَ طرح اسان مان ڪيترا
ڏينهن راتيون گذارين ٿا، پوءِ والڳو رهندا. ٻه سپاهيو
سو جو رات جاڳي، رام نام ڪري ۽ ٻاڻ ۽ تورو وقت
وهي ليلا ڪري.

هنومان ٻڌي ڪي ڏسي ڪسڪي وڃي ٿو. هنومان
جو ڏ ڪم هو سيتا سان. سيتا ڪٿي؟ تلاش ڪندي
ڪندي، اچي ٿو پهچي هڪ وڏي ٻن ۾. هن ٻن ۾
اوندهه آهي. پوءِ ڪان هنومان ڏسي ٿو ته هڪ وڻ
هيٺ سيتا ويٺي آهي. اشوڪ ٻن هڪ وڏو ٻن آهي:
انهي نزديڪ هڪ ندي آهي جا مان ڏسي آئو آهيان.
چوليتا ته هن وقت به ان ٻن ۾ شوخ جانور آهن. اشوڪ
ٻن ۾ سيتا هڪ وڻ هيٺ ويٺي آهي. هنومان نزديڪ
اچي ٿو. ڪيس پاس آهي ته سيتا سان ڳالهه ٻولهه ڪريان.
نزديڪ اچي ٿو ۽ هنومان جي اکين ۾ پاڻي اچي ٿو:
هنومان دل ۾ چوي ٿو:- "اي سيتا! تون راجا جي
ڌيءَ: محلات ۾ تون ڪيئن نه رهين؟ ۽ هن وقت
تون ٻن ۾ ويٺي آهين، اڪيلي!" هنومان ڏسي ٿو ته
سيتا پيلي ٿي وئي آهي. سيتا ڪهڙي نه سونهن
واري! سيتا چمڪي ٿي، جهڙي چنڊ ۾ پاڻ! پر هينئر
سيتا هوئي رام جي فرياد ۾ ٿي پئي آهي ٻاپاي!
هنومان ڏسي ٿو ۽ هنومان جي اکين ۾ اچي ٿو پاڻي!

شري رام ٿو ڏڪ هڻي!“ اهو صدق هنومان جي اندر هو. هن وقت به اهو پڪو اٿس ته هٿ منهنجو، پر ڏڪ منهنجي پياري رام جو! ڏاڍي هٿ سان ڏڪ هڻي ٿو، پر اسين ٿو شري رام. هڪ ڏڪ سان لنڪا جو ڪنڊ ڪيري ٿو: لنڪا مري وڃي ٿي.

هاڻ هنومان شهر جي اندر گهڙي ٿو، ۽ شري رام جي جئه جئه ٻولي! هنجو سڀ ڪجهه آهي شري رام، هنجو منتر هو ”شري رام! شري رام!“ لنڪا شهر جي اندر اچي چوي ٿو:- ”هاڻي وڃي سيتا کي ڳوليان.“ پوءِ سمجهي ٿو ته سيتا کي راوڻ رهائو هوندو ڪنهن بنگلي ۾. سو هڪ هڪ بنگلو جاچي ٿو. پر ڏسي ٿو ته سيتا ڪنهن به بنگلي ۾ ڪانهي. پوءِ چوي ٿو:- ”متان راوڻ سيتا کي پنهنجي زنانخاني ۾ رکيو هجي!“ سو آڌيءَ رات جو هنومان راوڻ جي محلات جي تلاش ڪرڻ وڃي ٿو. وڃي ٿو اُن ڪوٺيءَ ۾، جت راوڻ ستو پيو آهي. ڏسي ٿو ته سيتا ته اتي به ڪانهي. پر راوڻ جي پاسان سندس استري ستي پئي آهي. اُنجو نالو مندودري. ٻئي اوگهه ۾ پيا آهن. رات جو شراب پيتو اٿن. هنومان ڏسي ٿو ته راڳ جا اوزار رکيا آهن. شراب پي پي، نچيا جا راڳ ٻڌي، هينئر ٻئي اوگهه پيا آهن، راوڻ جهڙو

هن وقت مان ڪوڪي ڇا ڏيان ؟ هن وقت فقير جي
ٻوهاڙ ۾ مان آهيان : مونکان گهر، جنڪي گهرڻو هجئي!
مان ڪوڪي ڏينديس ضرور !"

هنومان ڇا ٿو گهري ؟ ڪنگال گهرن دنيا جو خزانو :
هنومان نه ساهوڪار آهه : سڀ ساهوڪار ڪير ؟
جنهنجي دل ۾ آهي سڀ خزانو. هنومان ڇا ٿو گهري؟
هنومان جي اکين ۾ اچي ويا پاڻي ، جنهن منهنجي اکين
۾ به اچي ويا پاڻي. هنومان چوڻ :- "گرديو ! مونکي
ڏيو اُنهه ٻڪي ، ٻاون ٻڪي اڪيلي اوهان واسطي !
اوهين منهنجا ڪل سوامي ! شل اوهين هنت سوت
جاڳت ، منهنجي دل ۾ رهي اڪ رام ڪي رام!" شل
اسان مان ڪي ٻاوه در الله ٻڪيءَ جو دان گهرڻ
سکن ! هي دنيا جون گهرجون ڇا آهن ؟ ڪجهه ڪين!
ٻاوه جي در تي اچي شل پڪارون :- "ٻاوا! ڏي اُنهه
ٻڪي : ڏي آهڙي آس جو اچي ڪنهن به پدارت
واسطي دل اندر اميد نه رهي !"

دسهڙي جي ڏينهن جڏهن شري رام سوب پائي،
تڏهن شري رام چوڻ :- "هاڻي مان موٽان ٿو، سيتا
جي جڳه لي ؛ هميشه مان پنهنجي وطن موٽان ٿو."
ان وقت شري رام الاند ڪتولي گهرائي ٿو . الاند
ڪتولي کي هن وقت جيڪو چئون هڪ نئون هوائي
جهاز. الاند ڪتولي ۾ شري رام چڙهڻ، سيتا به چڙهي

هنومان ٻڌي ٿو ته سيتا جي چپن تي اِڪ ئي آکر آهه : سيتا هوشيار هئي ، ڪلاڪن جاڳندي هئي. اُهن وقت سيتا جي دل ۾ آهه اِڪ آکر : سيتا جي چپن تي هڪ آکر جو ٻال ٻال ٻڌي پڪاري ، ور ور ٻڌي اچاري :- "شري رام! شري رام!" هنومان واجهو اَچيو ۽ چويو :- "شڪر! مون اهو آستان ڳولي لڌو جت آهي سيتا ، ڪومل ٻولو سيتا!" ٻوه سيتا کي سڀوري خبرچار ڏنيئو. سيتا کان مڃيتي وٺي ، واپس آچي ، شري رام کي سڀ خبر ٻڌائي ٿو.

تنهن کانپوءِ ڪٿان ته هنومان جنگ ۾ شري رام جي مدد ڪئي! تنهنجو ذڪر ته وستار ۾ "هنومان لانڪ" پسنڪ ۾ ڪيل آهي. جنگ ميدان ۾ لڇمڻ ڪري پيو آهه. مورڇا ۾ ويو آهي! راڪس ٻئا چون :- "لڇمڻ مري ويو." شري رام چويو :- "هنومان! جنڪر اِڪ ٻوٽي ڪٺي اچن ، جا ٻهوشيءَ مان اٿاري." هنومان چويو :- "مهنجا سوامي! ٻڌايو ته اها ٻوٽي ڪهڙي؟ ڪان ڪٺي لاهندس!" رام چويو :- "ان ٻوٽيءَ جو نالو آهي سنجيولي ٻوٽي."

هنومان لڪڙو وچي اها ٻوٽي ڪٺي اچيو ۽ شري رام لڇمڻ کي سنگهائي ٿو : لڇمڻ اٿي کڙو ٿئي ٿو. شري رام خوشيءَ ۾ روئي ٿو! شري رام چويو :- "هنومان! تو مهنجي ڪيڏي نه سيوا ڪئي آهه!

سيتا مهاراڻيءَ جي سامهون ڪير وڃي نهاري؟ هڪ، جو نه هيٺانهن نه مٿانهن نهاري، ٻو ڏُور ڏُور کان نهاري، هڪ ٽڪ، سري رام ڏانهن. ڪير؟ هنومان! سيتا مهاراڻي انهيءَ کي ويٺي آهي ۽ چوي ٿي:- "مان جڏهن راوڻ وٽ قيد ۾ قيدياڻي هئس، تڏهن هيءَ هڪڙو هنومان هو جنهن ٻاهران مون وٽ منهنجي پياري جي خبر کڻي آيو."

سيتا جي دل اندر شڪرگذاريءَ جو ڀاو آئي ٿو. سيتا جي دل ڀرجي آئي ۽ پنهنجي ڳلي مان موتين جي مالها لاهي هنومان کي ڏنائين ۽ چوڻ لڳي:- "اي هنومان! ڪر قبول هيءَ منهنجي سوکڙي." هنومان هڪ هڪ داڻو مالها جو وات ۾ چٻاڙي ٿو ۽ اوڳلا ڪري ڦٽو ڪري ٿو. سيتا چوڻ لڳي:- "هنومان! هيءَ ڇا ٿو ڪرين؟" هنومان چوي ٿو:- "هن هار جو هڪ هڪ داڻو آهي موتيءَ جو داڻو! ٻو ڪٿي آهي سري رام، منهنجي روح جو راڻو؟"

هل هنومان جي روپ ۽ سيوا جو آدرش اسان مان ڪن جي دلين اندر جهڪي! هنومان جي پيڪيءَ سان هل پنهنجون دليون پرايون! هل هنومان جا اهي اکر اوهان مان ڪن جي دلين اندر اڪن:-

"اِڪ اِڪ داڻو آهي موتيءَ جو داڻو؛
ٻو ڪٿي آهي سري رام، منهنجي روح جو راڻو؟"

ڏي ۽ لڇمڻ ۾ چڙهيو. انوقت هنومان جي اکين ۾ پاڻي اچي ويو. آلين اکين سان ويٺو هنومان نهاري: ڇو پيو نهاري؟ هنومان جي اکين ۾ آهه پياس. سانت ۾ ويٺو نهاري ۽ ڳوڙها پيو ڳاڙي. شري رام سمجهي ويو ته هنومان ڳوڙها ٿو ڳاڙي ڇو ته هنومان شري رام کان جدا ٿي نٿو سگهي. جنهن ته سانتيڪي طرح ويٺو شري رام کي چوي:- "پيارا! تو کانسواءِ مان ڪيئن جيئان؟ سڀ ڪجهه منهنجو تون، تون منهنجو ٺاڪر! تون منهنجو پيتم! تون منهنجو گرو! تو کانسواءِ مان ڪيئن جيئان؟"

شري رام هنومان جي سانتيڪي ٻولي سمجهي ٿو ۽ چوي ٿو:- "پيارا! تون ته آنند ڪٽوليءَ ۾ اچ. هل موذان!" لڇمڻ کي شري رام اشارو ڏني ٿو ۽ لڇمڻ پنهنجي جڳهه ڇڏي ٿو هنومان واسطي ۽ شري رام هنومان کي چوي ٿو:- "اچي ويهه تون هت منهنجي ڪڇ پاسي." هنومان سچو ڀڳت آهي ۽ ڀڳت پنهنجي ٺاڪر سان برابري ڪيئن ڪري! هنومان اٿي هٿ جوڙي ٿو ۽ شري رام جي چرنن ۾ وهي ٿو. هنومان چوي ٿو:- "مان سپاهي! منهنجي جاءِ ته آهي اوهانجي ڪمل چرنن ۾." سچو ڀڳت، پورن ڀڳت، عجب ڀڳت، ڀڳتيءَ سان ڀريل، هو هنومان!

اجوڌيا ۾ هڪ ڏينهن دربار لڳي آهي. دربار ۾ شري رام ويٺو آهي. سندس مٿي تي ڇٽ آهه. رام ۽

اوهه ڇا ٿا ڪن؟ هن پوڙهي جي بيماري کي ڀڪڙين ٿا. ان ملڪ جا ساهوڪار، عملدار ۽ مهذب هن بيماري جي برخلاف ڪوڙو مقدمو ڪندا؛ ۽ هن بيماري کي ڦاسيءَ جي سزا ڏين ٿا. ڪيئن ٿا هن بيماري کي ڦاسي ڏين؟ هن پوڙهي جي بيماري جي ٽوٽل ڪڻايا ۾ ڪليون ٿا لوڪين: ۽ بيماري جو ٻڌو ٻڌو تي چاڙهي، ان لي ڪليون ٿا ٺوڪين: هن بيماري جي ٽوٽل هٿن لي ڪليون ٿا ٺوڪين: مٿي ڪ ۾ ڪليون ٿا ٺوڪين: ساري بدن مان رت ٽپي وهيو. بيچاري هو: هن جي جيون ٽوٽل هئي. سڄي ساري بدن مان رت جي ندي ٿي وهي: ان وقت ۾ هن بيماري سڀ صبر سان: ۽ هڪ اندي پرارٿنا ان وقت هن پوڙهي جي بيماري ڪئي. هوءَ ايها چيو:- "آبا! پوڙهو! هنن سڀن کي ڏي ٽون معافي، ڇو ته ڪين خبر ناهي ته هو ڇا ٿا ڪن؟"

هن بيماري جا شش ڪلڻ هي ڪ نظارو ڏسن ٿا ته ڪين سرڪار جو ڪو انڪي ٿو. فقط ٿي هن بيماري جي بوسان ٿيهن ٿا، جي اهو دکدائڪ نظارو ڏسن ٿا:- (۱) هڪ انهن ۾ آهي سڀڌس جنهي، امي. ماتا ويتي سانت ۾ نهاري ٻيهوجي بت ڏي، جو سولي ٽسي چاڙهيل آهه. (۲) هوءِ ايها جي بوسان ٻيو ٻيدو آهي

[٣]
شري ايشا: ڏيو ڏين مسڪين !

٥ اپريل گڊ فرائيڊي (Good Friday) جو پوتر ڏينهن آهي. هن پوتر ڏينهن منهنجي دل اندر درد پيو ڪڙڪي. منهنجي دکي دل وري آهي پڪاريو:- ” پريو! پنهنجي پيارن کي، عاشقن کي، ڪيئن ڀلو ڪڍائي!“ هي پوتر ڏينهن آهي پرڀوءَ جي پياري شري ايشا جي يادگيريءَ جو ڏينهن. هن ڏينهن کي چون ”گڊ فرائيڊي“ يا ”سياهو شڪروار“. هن پياري جي سکيا لوڪن سمجهي ڪانه. سڀني ملڪ ۾ لوڪ ڪئين نه هن پياري جي برخلاف ئي پيا آهن. اڄوڪي ڏينهن هن پياري، ايشور جي عاشق، کي سوليءَ تي چاڙهيائون. هن پياري تي ڏوهه مڙهيائون ته ”تنهنجي سکيا پوري نه آهي: انهنجي سکيا لوڪن کي گمراهه ۾ ڇڪي ٿي وڃي.“

ادا چيو:- "سائين! لڏيءَ جو جل مون کي نه ڀڄايو ته مان نه ٿي ڀاڪ ڀيان."

ٻالڪ ٻيڻي ٿو: پوءِ سالمت نه وڃڻو. ٤٠ ڏينهن هيءَ ٻارو اُپواس رکي ٿو ۽ اڪ غذا نه رهڻو. تڪي کائي ٿو، لڪي ٻهڻي ٿو. ٤٠ ڏينهن جي سالمت کانپوءِ ٻاهر نڪري ٿو. اڪ مٺو کيس ملي ٿو: چواس ٿو ته "اون سائينءَ جو ٻارو! تو ٻهڄي جهون آڻان ڪڻي آهي. تو ٤٠ ڏينهن اُپواس رکيو آهي. تو کي دنيا واسطي ڪاڻ نمدا ڪاڻي. هيڏو دنيا جي اندر وڃي اون شهوا ڪر."

ٻڌهن هي ڇا ٿو چوي؟ ٻهڄي مٺو کي چوڻو:- "ٻيارا! شهوا ڪريان ٻهڪ: ٻهوڻ لڪل لال تي لهان."

"لڪل لال ڪهڙو؟" اهو مٺو ٻڇيو.

ادا چيو:- "اهو لڪل لال آهي منهنجو ٻاڪر، جو وچ دل مندر آهي. اُنجو درشن پاڻان، پوءِ ٻيهڪ وڃي شهوا ڪريان."

هاڻي فقير ٿي ٻاٻوءَ جي تلاش ۾ وڃڻو. ٻن ڏينهن ۾ آسانجي ملڪ ٻارڪ مان قافلا ايندا هئا. هن ٻاري جي ملڪ ۾ وقت ٻوڻ واپاري ايندا هئا: تن مان ڪن واپارين مان کيس خبر پئي ۽ آهي کيس

سنڌس نوم ٻـــارو هڪ جان. (٣) ٻ ڏينهن هن ٻاري جي نزديڪ ٻني اها جنهن جا ٻوان هئا ٻٽا ۽. هن ڇوڪريءَ جي دل اندر ٻٽا واسطي ڪيڏي نه ٻڪڙي هئي! هن سنڌياڻيءَ جو نالو مٺڙي مائلن.

ٻاري ٻٽا هن ڳالهه ني وري نور ڏنو ته " دل جي اندر وڃي وهڻ سڪو ۽ اندر، وڃ دل منڊر وٺي لڪل لال لهو."

هن ٻاريءَ جو هڪ سوٽ هو. مان ته ان ڪـــي ڪولهان "ارجن": ٻر ان کي انگريزيءَ ۾ جون جان (John). هن جان وٽ ڪتڙا ماڻهو ونڌا هئا ۽ وڃي ٻولدا هئا:- "سائين! اسان کي ٻهل ٻشاراو!" ٻهل ڏيندو هو: ٻهل ٻشاريندو هو. اڪ ڏينهن ٻٽا هن وٽ آيو ٿو ۽ سرڇهڪائي چوي ٿو:-

" جل ٻشان،
اي ٻاڪ لبان!
جل ٻشاراو!
جل ٻشاراو!"

ڏڏهن هنجو سوٽ چوي ٿو:- "ٻارا! ٿون موڻ ڪان صد بار مٿي آهين: مان ته ڏهنجي چرنن ڇهڻ جو لائق به نه آهيان. مان ڪيئن توکي جل ٻشاريان؟"

ڪٿي؟ هڪ ڳوٺ مان ٻئي ڳوٺ ۾ وڃي: اوڪ ڏسن
ته هن تاري ٻاٽ سان هڪ هنڌ ۾ ڪيو آهي هڪ ٻيڙو
۽ ٻئي هنڌ ۾ هڪ چادر. ٻيڙو ڇا جي واسطي؟ چادر
ڇا جي واسطي؟ هي تارو سمهي ٿڪ لئي ۽ چادر
ڪڏهن مٿان رکي، ڪڏهن هيٺان رکي. ۽ هي فقير
هميشه خوش ٿيو ڏسڻ ۾ اچي. هن فقير جو ڪمل
مکڙو ٿيو چمڪي! هي تارو ٻُهاڄن وارن کي ڪڏهن
به ڦٽي نه ڏئي. سنڌس وار جهنبولا: ٿو اُنهن جهنبولن
وارن ۾ کهڙي نه جوت ٿئي چمڪي! هي تارو
ٻُهاڄو مٿهن آرسيءَ ۾ ڪين ڏسي. سچو فقير: هي
تارو رکي ٿو هيءَ ڳالهه ياد ته هت رهڻو آهي
وقت ٿورو. آهيون ٿير ٿلڪ جا مسافر، ٿوراواسي:
آسائڻو ڪهڙو، نج ڏام، نه ٻئي هنڌ آهي!

عجيب انسان هي تاروءَ جو تارو ٻُهاڄو وقت
گذاري ڏيهان ۾، ٿوڃا ۾، غريبن دکين جي سيوا ۾.
ڪوڙهين لاءِ هيڪي عجيب پيار هو. هي تارو
سنڌ ۾ نزديڪ وڃي ڪين آسيس ڏئي. هن تاري کي
ٿوڻو عجيب ڇتاڪ جي هڪتي ڏئي ٿو!

هڪ ڏينهن وسڻي لي ملڻو اڪ ڪوڙهئي کي.
نزديڪ وڃي، ڪوڙهئي کي.
چوڻو:- تارا! خير ڪر؟ ڪي ٻڌاءِ ته ٻُهاڄو

چوڻ لڳا:- ”اسان جي ملڪ ڀارت ۾، آريه ورت ۾
هڪ آهو.“

ٻالڪ ايشا پڇيو ته:- ”اهو ڪير؟“

اهي واپاري چوڻ لڳا:- ”اهو عجيب انسان جو
جنهن پنهنجو تخت ڇڏيو، محلات ڇڏيو ۽ ڇڏي محل
۽ دنيا جا خزانا، هيءُ پيارو ويو سچ جي تلاش ۾.
سچ ڇا آهي؟ پيار ڇا آهي؟ ست سال هي ٻاهرو
لڪيا ۾ رهيو ۽ ڌيان ۾ رهيو ۽ نيٺ کيس درشن
آيو. درشن کانپوءِ هن ٻاهري چيو:- ”هميشه وڃان
وڃي غريبن جي سيوا ڪريان.“

ٻالڪ ايشا پڇيو:- ”ان عجيب انسان جو نالو
ڪهڙو؟“

هيءُ واپاري کيس چوڻ لڳا:- ”انجو نالو گوتم ٻڌ،
جنهن درشن پاتو: پوءِ ويو گوتم ۾ ۽ وڃي لوڪن
کي پيغام ڏنائين:- ”جاڳو! جاڳو!“

ان وقت ايشا ٻالڪ کي چوڻ لڳو:- ”جڏهن مان به
وڏو ٿيان.“ ايشا جي دل ۾ ان وقت پياس لڳي:
”درشن پائي مان ۽ لوڪن جو سيوڪ ٿيان، دکين
جو خدمتگار ٿيان.“

ايشا پوءِ جو پيارو درشن پائي لو. پوءِ پنهنجي
ڪم ۾ نڪري ٿو. فقير ٿئي ٿو. ٻالڪ سان ڇا ٿو

پوءِ هن کان سوال پڇيائين ته: "ڪهڙا ڪري پيارو
ته ان اڀياس مان ڇا ٿو ملي؟"

تڏهن پيارو چوڻ لڳو:- "چار ڳالهيون ملن ٿيون ان
پياري کي، جو نام جو اڀياس ڪري ٿو."

تڏهن پڇيائين ته:- "اهي چار ڳالهيون ڪهڙيون؟"

ايها چوڻ لڳو:-

"اڀياس مان ملن ٿيون چار:-
اِڪ سانت، جنهن بن ناهي ديدار."

پيارا! درشن ملندوئي ڪين، ديدار ملندوئي ڪين، جيستائين سانت نه سکيا آهيو. گرو به آکيو: دنيا توهان کي ملندي، پر سانت نه ملندو سانت بنا."

"اي نرمل جيون جو سچو خزانو،
جو ڪري ٿو روحاني راڄو."

پيارو چوڻ لڳو:- "نام جو اڀياس ڪرڻ نه اترمل سگهو. جڏهين نه ڏسو نه ڪو مٺو اپالي آهي: ياد رکو ته ان نام کي وساريو آهي. پر جڏهن ڏسو نه ڪو آهي نماڻو، نهڙوءَ جنهن ۾ چمڪي ٿي نرمل، نمرتا، جو آهي داسن جو داس، ته ياد رکو ته اهڙو سچاڳو دل جي اندر اچاريندو نام. اهڙي پياري جي درشنا به پيا آرتي ڪن. جو نماڻو ان ٿي ماٺي چمڪي جوت مندل جي جوت. اهو سچو روحاني راڄو."

"نيون ڪمول، جو وڏي ڪلدار".

مگر، تنهنجو منهن خوش نٿو ڏسڻ ۾ اچي. سبب ڪهڙو؟ توُن ڪوڙهو آهين، ۽ خوش نٿو ڏسڻ ۾ اچين: سبب ڪهڙو؟"

ڪوڙهي چيو:- "شڪرانا! سائينءَ جا شڪرانا مان ڀل ڀل ٿو مڃان."

"سبب ڪهڙو؟" پڇيو ايسا.

ڪوڙهي چيو:- "سائين! ايمان ڏسائيو ته لوڪ سائينءَ کي ياد نٿا ڪن. شڪرانا ڏيان ٿو پيءُ کي، جو پيءُ مونکي نام سمون ڏنو آهي. انهن ڪري مان خوش آهيان."

ايسا چيو:- "پيارا! توُن سچو جو نام نٿو وسارين! پيارا! مونکي هٿ ڏي". هٿ ملائي ته هٿ هٿ ۾: نوءَ ڇا ٿو ٿئي؟ ڪوڙهي چڱي ڀلي ٿو. چاڪ ڀلي ٿي ٿو. ايسا طالب پيءُ جي ڪرپا سان هن کي ملي.

اڪ دفعي ڪانئس پڇيائين:- "اسين ڇا ڪريون؟"

تنهن چيو پيارو:- "ايمان ڪريو!"

"ايمان ڇا آهي؟" پڇيائون ڪاڻ. هيءَ پيارو چيو:- "ايمان آهي هيءَ ته نام اچارڻ وري وري؛ ۽ سچيءَ دل سان. کولي کولي دل جي دري، اچاريو نام وري وري! اهو آهي ايمان."

جو ڪري ٿو روحاني راڳو .
ٽمون ڪمون، جو وڏي ڪلتار،
جوتمن غرابي، جڏهن ان ڪمن ملي لهارا"

اِڪ ٻي موقعي تي ٻاري ڪان پڇن ٿا :- "گيان ڪٿان ملي ؟"

ٻالڪن ٻارو ايشا چوِٺو :-

"ٽسو ٻج ڪٿان ٿو اڀري ؟
آهه لماڻي زمين جڙي ."

جڏ لماڻي زمين آهي اُس توهين ٻج چڻو ؟ ٻج ڪلڻدو. ٻج اڀرندا نماڻي زمين ۾!

"زمين لماڻي آهي جا دل،
اُن ۾ اڀري ٿو گيان جو گل .

ٽين جڏهن جي دل لماڻي آهي زمين والڳر، اُس اچي ٿو چمڪي گيان جو گل . گيان جو گل روشن ٿو لماڻي دل ۾ . هي ٤ ڦڻ ايشا چوِٺو :- "دل لماڻي رکو ." ٻاهراون روپ اٽڙس جو رکيو ٿ ڇا ٿيو ؟ دل رکو نماڻي ٿ توهانجي اندر اڀري گيان گل جو .

"ٽسو ٻج ڪٿان ٿو اڀري ؟
آه لماڻي زمين جهڙي .
زمين نماڻي آهي جا دل ،
اُن ۾ اڀري ٿو گيان جو گل .

ٿيون ٻڌيئش ڪهڙي ٿي ملي؟ جو سائين ۾ وڃ دل مندر واهي نام ڳائي، نام ڏيائي، اُنکي ڪيرتن جي ٻڌيئش ملنٿي. سنگت ۾ وهندو، نام ڪيرتن ڪندو. نام ڪيرتن جي ۾ اِڪ ٻڌيئش اَنو جا سيني کي لڳي ملي. انجو آواز مٺو، انجو اچار مٺو، اهو جڏهن اچاريندو:-

” هري رام، هري رام، رام رام هري هري!
هري ڪرشن، هري ڪرشن، ڪرشن ڪرشن هري هري!

اسين ٻيا چونداسين ته ٻيا اُنکي ٻڌون. هنجي آواز ۾ ڪهڙو مهاج آهي، ڪهڙو جادو، جو اچي ٿو ڇڪڙي اسان جي دلين کي؟

” چولين غريبي جنهن ٻن ڪين ملي نهار.“

سائين جي اِڪ ٻڌيئش آهي غريبي. اهو غريب اٿي ٿو. اسين ٻيا چئون:- ” اسان کي ڏن کپي.“ ٻر سائين جي ٻڌيئش غريبي اَن ٻاري کي ملنٿي. ٻيئو اَلو چا؟ چوانٿو:- ” ٻيئو ۾ آهي اُماڻ.“ ٻاڪ سادو، ٻاڪ غريب. هلس چلس، ڪاڏي ٻيٺي ۾ اهو ٻيارو غريب. غريبي جي ٻڌيئش ملي ٿي مهو ۾.؟ اها ملي ٿي اُن کي، جو نام جو اڀياس ڪرينٿو.

” اڀياس مان هيءَ چار،
اِڪ سائين، جنهن ان ناهي ڏيدار.
اي نٽرس، جهون جو سچو خزالو،

گوبند سنگهه جي پوتر دل اندر اَٿاهه خزانو هو،- گروءَ نانڪ جو درشن.

“ گُران اِڪ ديهه ٻجهائي،
سڀنا جيئا ڪا اِڪ داتا،
سو مين وِسر نه جائي!”

منهنجي گروءَ هيءَ ڳالهه مون کي سمجهائي ته جو سڀن جو اِڪ داتار آهي، سو ڪڏهن نه وساريان! آهو اِڪ آهي سڀن ۾،- سڀن ملڪن ۾، سڀن قومن ۾، سڀن ڌرمن ۾. انهيءَ درشن منجهان گروءَ گوبند سنگهه جن جا سڀ ڪم لڳا. سندس دل منجهان سڀيئي جيون جا ڪم لڳا. سندس دل هئي اِڪ فقير جي دل. سندس دل هئي هڪ آرلي جڳت ماتا جي. لنهڪري هوُ ڪمزورن ۽ لاڙيلن ۽ غريبن ۽ ڏکين جي پوسان لئي ٻڌو.

ڪيتري نه محبت هئي گروءَ کي ٻارت جي واسطي! هن ڏٺو ته ٻارت ٻڪل آهي. ٻڪل ٻارت جي سيوا واسطي ڪيتري نه لوڙ ۾ هن ويساکيءَ جي پوتر ڏينهن هڪ منڊلي ناهي، جنهنجو نالو رکيائين “خالصا”. ان اکر جي معنيٰ “نرمل”، نرمل منڊلي، پاڪ منڊلي سيوا جي واسطي! ان کي ڪهڙي نه عجب سکيا ڏنائين! گروءَ چيو:- “لوڪ لوهان

[٤]

* ويساکي

گرو گوبند سنگھہ - سنڌس جيون پرڪاش لئي جنهن هڪ باهه ۾ هن پياري سکن کي ڏنو هو پيغام:- "اڪال پرکہ کي ياد ڪريو. اڪال پرکہ اٿو سڀني سرشٽيءَ جو رکپال." هن پياري جي دل جي اندر جڳ نہ وڌو هو گروءَ نانڪ. هڪي آيو نہ هو. سنڌس دل اندر آپي ۾ خود مطلبيءَ جو وڪار نہ هو. پنهنجو آپو وڃائي هيو گرو نانڪ ڏيو جن کي پنهنجي دل اندر جڳهہ ڏني. تنهنڪري سڄي سرشٽي هن پياري جي دل اندر پئي چمڪي. چانڊا جي هڪ رشيءَ چيو:- "سوني سڄو کپالي آهہ، جو خزانا لٽيو سڙي." گروءَ

---

* وساکيءَ جو ابو ڏينهن ١٣ اپريل ١٩٨٥ تي آهي.

پوڙهو هن ڪيو. هن هيءَ ڳالهه سمجهي ته هٿ جو پوڙهو الم آهه وسهاڳاسي، جن جي هٿن جو پوڙهو پاپ قبول ڪري ٿو ۽ هي لڳي. پاپ کي ڌيان ٿا- اکين جا ڳوڙها.

جنهن وقت اها منڊلي تيار ٿي آهه، ان وقت ان منڊليءَ مان ٻنهي ٻارن کي گروجن ڇا ڇا ٿا چون؟ هيٺيان اکر:-

" ٻارا! اوهين گرو نانڪ ديو جن جا سنتان آهيو، اوهين چولبال، اومل شوڪ آهيو، تنهن ڪري توهان کي ڪوليان ٿو 'خالصا'. اوهين شش اهيو، هل سچا شش ٿيو! سک آهيو. بهادر ٿجو، 'سنگهه'، 'سنگهن' ٿجو. گرباڻيءَ جا سچا شش ٿي، ڀارت ۾ لوڪن جي سيوا بهادر ٿي ڪجو ۽ ڀڳل ڀارت کي بچائجو!

" مان پنهنجي واسطي ڪا به ملڪيت ڪانه ڪئي! ياد ڪجو جيڪي توهان جو آهه سو سڀ گرو نانڪ ديو جو آهه، گروجن جي خدمت ۾ آهه!

" ذات پات جو ڀيد ڦٽو ڪجو! اڪ اڪ انسان کي گرو ڏجو.

" روز ڌيان ڪجو- اڪال پرک جو ڌيان! مان ٻاري؟ گرو نانڪ ديو ٻيا ٻئي ڪنهن جي نه اکيان سر

غريبن کي ڪنهن نه ٺهارڻ؟ ايئن چوندا ها ته توهين ٺڳ آهيو؟ نه، مان توهان کي وڏو ڏيان ٿو، مٺا وڏو خوشيءَ جا. مان ٻاروءَ جي آڳ ڪولهان ٿو ۽ ان کي آزاد ڪريان ٿو ته توهانجي رت جي اندر وڃي ڪم ڪري. اها اڳئي توهان جي اندر ڪم ڪندي ۽ عجب ڪم ڪندي! توهين منهنجا ڪهڙا آهيو ڇا؟ توهين منهنجي گروءَ نانڪ ديو جا سنتان آهيو."

گرو گوبند سنگهه عمر ۾ ننڍو هو، نوجوان. شڪل ۾ سهڻو هو. هن جا هٿ صاف، پوتر: ۽ خالصا هن جي اڳيان ۾ ٺهارڻ لڳا. تڏهن هن کين چيو: "اوه، منهنجا خالصا! توهان جون شڪليون سندر آهن. توهان جا هٿ صاف آهن. ٻه توهين اڃان سنتن جا مزور نه ٿيا آهيو. ٻهراڻ پنهنجا هٿ صاف ڪريو. صاف ڪندا نثرت جي دوارن. سڀ ايمان قبو ڪريو. ذاص ٻاس جو ايمان انسان کي ڪهرائي ٿو. لوهل ٿيو، غريبن جا سيوڪ ٿيو. ۽ هن ٻاڻي ۾ جو پاڻي آهي، سو مان پيئندس، پهل وٺندس، ته توهان تي آسيس ڏئي." گرو گوبند سنگهه پنهنجا هٿ ڪم ۾ ٻاڪ ڪيا! شيوا جي ڪمن ۾ مزور ٿيو. پنهنجي روا پورا جي ماڻي هن مهنت سان ڪمائي. هٿ جو

چارئي پٽ قربان ڪيا. ڪيترن خالص پنهنجون حياتيون قربان ڪيون. گرو گوبند سنگهه ٻالڪ ڪٺوري وقت اڪيلو جهنگلن ۾ ڦريا. ماتا گوجري ٺنڊ ۾ وائي ۽ جڏهن ٻڌائين ته سندس چارئي پوٽا قربان ٿي ويا، تڏهن ٻالڪ نه جهل ۾ پران ڏنائين. جڏهن ڪيتري وقت ڪالپوءِ ٻالڪن جي ماتا گروجن کي ملي ٿي، تڏهن پڇيس ٿي :- "ڪٿي آهن چار منهنجا، چار ٻارا، چار سونهن وارا، چار اکين جا تارا، ڪٿي؟ ڪٿي؟"

تڏهن گروجن جواب ۾ چيا ٿا چون؟ "آه ماتا! تنهنجن چئن جو حساب ڪهڙو؟ ڪهڙو حساب؟ چار ويا، ٻيو ڏس، هيترا ماڻهو، هيترا خالصا جيئرا آهن! تنهنجا چار ويا، قربان ٿيا لکن جي شيوا ۾! آه ماتا! تنهنجا چار ويا ته ڇا ٿيو؟ لکن جو ڀلو ٿيو. شڪرانا!"

اهڙي انسان تان ڪيئن نه سو هزارين ٻلهار وڃا. نه فقط هندو ۽ مسلمان، نه فقط شاهوڪار، پر غريب ڪڙمي، گرو گوبند سنگهه جو نالو ڪڍي نه اتساهه ۾ اچارڻ لڳا!

گروجن جو هڪ مسلم شش سنگت ۾ ويٺو آهه. انجو نالو سيد خان. ڪانگڙي پهاڙن تان هي شش آيو آهه گرو جي درشن واسطي. سنگت ۾ ويٺو آهه. هڪ قاصد اچي سهڙيو ٿو: کيس هڪ خط ڏئي ٿو. سيد خان خط کولي ٿو: پڙهي گرو کي ڏئي ٿو. خط

ڀڳڪائو! ماڻ ٻٽڙ، مورت، ٺمر، ساڻي جي لوچا ڪرايو!

"سيني گرن کي هميشه ياد ڪجو. اوهان جا گرو آهن:- گرو نانڪ، گرو انگد، گرو امرداس، گرو رامداس، گرو ارجن، گرو هرگوبند، گرو هر راءِ، گرو هرڪشن، ۽ گرو تيغ بهادر! انهن گرن جي اُجل نالن جي 'مالها' اڄ مان اوهان کي بخشش ڪريان ٿو.

"۽ مٿان ٻارڙا ڪرايو رکو پنهنجي واسطي! ٻه روز ٻارڙا ڪجو سڀ 'خالصا منڊليءَ' واسطي. هل اوهان مان هڪ هڪ سڀ 'خالصا منڊلي' پرڪاش لئي، چمڪي!

"اوهين سڀيئي منهنجا ٻار سڪان آهيو. سرڪار ۽ آتما ۾ نه مون کان جدا، نه گرو نانڪ ديو کان جدا، نه ٻين گرن کان جدا!"

انهيءَ منڊليءَ، خالصن جي منڊليءَ، جنهنجو جنم آنندپور ۾ ٿيو، ڪيڏو نه ڪم ڪيو، ڪيڏي نه سيوا ڪئي! صدق ۽ اتساهه ۾، گروءَ کي حاضر ناظر ڄاڻي، ڪيئن نه انهي خالصا جدا جدا هنڌن ۾ ٻڙجي ويا ڳولي ٻ، شهيد ٿيا، ۽ پاڻ ۾: وڃي ٻيگل ٻارن جي سيوا ڪمائون.

ڳالهه وڏي آهه. ڪيڏو نه سڀاڳو! گروءَ پنهنجا

آهيون، ڇڏيو، ڇڏيو؟"

گرو گوبند سنگهہ، جنهن اهو خط پڙهيو، تنهن سندن اکيون بند ڪري واهگرو جو هڪ اکر، فقط هڪ اکر اُن وقت ڪوڇن اچاريو :- "آسيس! آسيس!"

بيشڪ هزارين، ليڪن ڪي ڪهڙو انسان پيارو هو! هل پياري جي يادگيري اسان جي جيون ۾ به چمڪي، چمڪي، چمڪندي رهي!

ڪٿان آيو آهي؟ سنڌس ٻيڻ، تصوير وٺان. خط آهي
يا ڪجهه آهي؟ خط ۾ ڇا ٿو لکي؟ هن طرح:-

”هي ٻاءُ پيارا! پادشاه جا ماڻهو اسان تي ڪاه ڪندا وتن پيا. ٻيا شاه، پيارو سنڌ، ان کي اڄ ٻڪرانون ۾ ٻڪڙي ان جو ڪهڙو حال ڪيائون؟ پيارو سنڌ ته هيٺ پنهنجي اڪ ڏام ۾ آهي. هن سنڌ ڪالهه، منهنجا ٻاءُ! منهنجو وارو آيو آهي. دک آهن رکو هڪڙو ته پنهنجي پياري، محبوب ڪروڙن جو درشن اچا ته ڪيو آهن. وري وري پياري جو ڏيان ڪيو آهن ۽ سانت ۾ واهي ڏيان ۾ سنڌس سولهن پٽي آهن. منهنجي اندر دک ڪولهي ۾ خوشي آهن. خوشيءَ سان پنهنجي محبوب واسطي سر قربان ٿي ڪريان. اڄ سپاهي ويندا گهر جي تلاش ڪن ته مون کي ٻڪڙان، ٻڪڙي قتل ڪن.

” ٻاءُ پيارا! بس، پهچي ويا! سرڪار جا ماڻهو پهچي ويا. مٿي تي اچو رومال ٻڌو آهن، ڪرپان ۽ ٻڌو آهن، پوشاڪ پالي اٿم خالصائيءَ جي. محبوب جي شيائي آهيان. تنهنجي ٻئي تصوير، گرنٿ جي تصوير، خوشيءَ سان موٽ قبولڻ تي. ٻاءُ پيارا! هميشه خدا حافظ! جدا ٿيون ٿا! ٻر جدائي جا جي؟ اسين اڳيئي هڪ ٻئي اسان اڪال ديس ۾ ڪمن ڪلا

هندستان جي حالت ڪهڙي هئي؟ ٨ صديءَ ۾ عربستان
مان ڪيترا ٻيڙين ۾، عربي سمنڊ جي لهرن تي چڙهي
آيا: اچي سنڌ تي ڪاهه ڪيائون ۽ فتح پاتائون.
ڪيترا ئي اُن وقت زوريءَ مسلمان ٿيا. ڏکڻ هندستان
تي به انهن ڪاهه ڪئي. اهو زمانو اهو هو جڏهن
هندو واپارا گهبرائجي ويا. ڪيترن کي زوريءَ پنهنجو
ڌرم بدلائڻو پيو. واپارا ڇا ڪن؟ جي اسلام نه ٿا
قبولين ته قتل ٿي وڃن.

ڪي سال ٿيا، مون هڪ پستڪ پڙهيو، جنهن ۾
ذڪر ٿيل هو ته ڪيئن نه اُن وقت ٺٽي شهر جي حالت
اِي هئي! ٺٽي شهر ۾ ڪيترائي سڪول ۽ ڪاليج
هئا: وديا ڏاڍي پکڙيل هئي. پر جڏهن مسلمانن جو
حملو ٿيو، اُن وقت هندو واپارا گهبرائجي وڃن
ٿا. اُن وقت حڪم نڪري ٿو:- "اي هندوئو! يا
توهين اسلام قبوليو يا توهين قتل ٿي ويندا."

ٺٽي نگر جا براهمڻ چوڻ ٿا:- "مري وڃون، قتل
ٿي وڃون، پر زوريءَ اسلام ڪين قبولينداسين."
ڪيترن کي ته قتل ڪيائون! ٺٽي شهر جي ڇوڪرن جي
سونهن عجيب هئي! ڪيترن ڇوڪرن کي قابو
ڪري پنهنجي سلطاني ملڪن ۾ موڪلين ٿا؛ ۽ اُتي
انهن ليڪن کي وڪڻن ٿا. اهڙي حالت ۾ ٺٽي نگر

[٥]

شري شنڪر آچاريه

٢٥ اپريل شري شنڪر آچاريه جو جنم دن آهي. هي هڪ عجيب بالڪ آهي، جنهن جي يادگيري سڄي ڀارت ۾ ملهائي وڃي ٿي! ڪيترا نه پستڪ هن ٻاري پڙهيا! هن بالڪ جو پيغام مان ولايت ڪٿي ويس، لکين کي ڪيترا نه سال ٿيا! جرمنيءَ ۾ مون وڃي هن بالڪ جي سکيا ڏني!

ڪيترا سال ٿيا جڏهن مان ڏکڻ هندستان ۾ هوس. ان وقت مان پنڌ ڪري سگهيس ٿي ۽ منهنجي صحت ان وقت گهڻو بهتر هئي. مدراس طرف مان ويس ۽ ڇا ڏسان ته هر شهر ۾، مدراس ۾ ۽ ڪنمبٽور ۾، آنڌرا ۾ ۽ ڪن ٻين شهرن ۾ جيڪي ڏٺو مون، ان مون کي مست ڪيو. هن هڪ انسان جون ڳالهيون مون ٻڌيون: مان مستانو ٿي پيس!

هي ٻارو ٨ صديءَ ۾ آيو. عجب انسان هو! ٨ صديءَ جي حالت ڪهڙي هئي؟ سنڌ جي حالت، ۽

لي مالڪ جي گهر آئي، انهيءَ ڪري مان شادي ڪئين ڪندس."

هڪڙي ڇوڪريءَ ڇوڪرن "آچارا" ڪري ڪوٺيندا آهن.- آدي هڪڙو آچارا. هي ڪلهو نه سهي ٿو! ماڻا جواب ٿي:- "منهنجو سڪيلڌو پٽ ٿيو، منهنجي اکين جو تارو ٿيو! ۽ ٿيو جوان ٿو:- 'مان شادي نه ڪيان،' انهيءَ ساڪ اوکن ۾ آهي. سچيءَ پڇا جون نه 'گهوڙو ودوان' ڪهڙي گهر کي اوسان لائي رکي ۾ ڏکر نه ايندو؟ ٿيو دڪر آيين، اها ڳالهه مان سهي نه سگهنديس."

ماڻا روئي ٿي ۽ هڪڙو ٻارو ماڻا سان گڏ روئي ٿو: جو نه هڪڙي انهيءَ ماڻا لاءِ عجيب ٻار هو! اڪاري ٿو، ٻوارڻا ڪري ٿو:- "هي ڪوهن اسب ڪيم اوکي آڻان ڪيان نه من ٻارب جي حالت آهي." روز روز ٻوٻوءَ کي ٻوارڻا ڪري ٿو:- "ٻوٻو هڪ ڪر نه جئن منهنجي ماڻا موٽي رنج نه ٿئي! ۽ مون کي خوشيءَ سان موڪل ڏي!

هڪ ڏينهن ماڻا سان اِشان ڪرڻ ويٺو. دريائه ۾ ٽبي ڏني ٿو. ماڻا چوائس ٿي:- "پٽ! ٿيو ٽبي ڏي، مان اُٿي آهيان."

اِشان ڪري ٿو، ٽبي ڏني ٿو: رڙ ڪري ٿو:-

جي هئي ۽ ڀارت جي ٻين شهرن جي هئي ، ۽ ڪيترا ماڻهو چوڻ لڳا :- "ڀاڳو ڪٿي؟"

اُن وقت هي ٻارو هنڪر آڇارڻ آيو ؛ ۽ هن اُڇي ماڻهن جي دلين ۾ نئين اُميد جاڳائي!

شڪر اسان مان گهڻن کان لڪل هو. سندس عمر فقط ١٦ سال هئي ، ۽ هن ڀاري پنهنجي جيون ڪرڻ کي اَرپڻ ڪئي. هي ٻارو اُن ظالم زماني ۾ آيو ۽ بهادر ٿي لوڪن کي سمجهو ڏاڻي ٿو :- "اَءِ لوڪو! ڊپ نہ ڪريو! ڪرڻ چيلر جي اوٽ وٺو!"

هن ٻاري کي ڪيترين مشڪلاتن کي منهن ڏيڻو پيو! پنهنجي جيون ساٿين کي اَرپڻ ڪرڻ ڪا سولي ڳالهہ ڪانہ آهي! هي هڪ ننڍي سڪيلڌي ٻِٽ مالا جو هو. سندس مالا وڏوا هئي : سندس اُميد هن ٻالڪ ۾ هئي ، جو نہ لڪيڻ کان ولي هي هوشيار هو. ڪيس اُميد هئي تہ "ٻِٽ وڏو ٿي ڪندو، ڪمائيندو، موڪي خوش ڪندو؛ ۽ هن سنسار ۾ منهنجو ٿي رهندو."

آه ! ٻو هن ٻِٽ جي اَندر وچار ٿئي ٿو تہ اسان جي ملڪ جي حالت ڏکدائڪ آهي ، لهڪري مان پنهنجي جيون جيڪر ڪرڻ جي شوا ۾ اَرپڻ ڪريان. مان مرڻ واسطي تيار آهيان تہ من منهنجي ٻاري ملڪ

لاءِ تيار آهيان، فقط جي لون چئڻ."

شنڪر ٻاراڻا ڪري ٿو :- "هي ڪرڻ ۾ هي ڪرڻ ۾ منهنجي جيون ۾ منهنجي ڪلمن ۾ آهي، تون قبول ڪر!" مالا موڪل لائي ٿي.

واڳهو ڪيس چئي ٿو: "هي اڪدم ٽيو ٿو ڏاڍي ٻاٽيءَ ڪان ٻاهر نڪري اچڻو. جڏهن ته شنڪر ٻئي روئن ٿا: "موٽي اچن ٿا.

اُن ڏينهن ڪان وٺي شنڪر ٻاهر سمجهي ٿو "منهنجي جيون ٻاٻوءَ جي جوڙن ۾ قبول ٿيڻي آهي." مالا به ٻئي سمجهي ٿي "هي منهنجو ٻيٽ ڪرڻ جو موڪ آهي!"

شنڪر ڏاڍو سٺو آهي! ١٦ سال ٻڌڙو هئڻو آئس. ملبار ملڪ جو هو. هن شنڪر جي صدقي مان ملبار ملڪ ڏسي آيو آهيان. جو ته موٽڪي نڪرڻ ڪان وٺي شنڪر واسطي عجب ٻيار هو! مون چيو ته "جنهن ملڪ ۾ هن ٻياري جو جنم ٿيو آهي، سو ملڪ مان وڃي ڏسان." مون اهو مندر وڃي ڏٺو، جو هن ٻياري جي يادگيريءَ ۾ ٺهيل آهي، جنهن وشنوءَ کي مندر، جنهن شو کي مندر آهي، جنهن ڪرشن کي مندر، تنهن ٻياري جي يادگيريءَ ۾ ٻه اڪ سنڌر مندر ٺهرايو آئن. ڪيلو نه ٻيار، ڪيلو نه قرب هن ٻياري جي

"أمي! أمي! أمي!"

"پٽ! ڇا آهي؟" ماتا ڊڪي ڏاڍو ڀانئيندي هئي. "پٽ! ڇا آهي؟"

اُٿي شنڪر چيائين:- "أمي! واڳهوءَ اچي مون مولڪي پڪڙيو آهي: مان نه ٻاهر نڪري نٿو سگهان. ڇا ڪريان؟"

ماتا روئي ٿي: چوڻ لڳي:- "شنڪر! مان پڙهيل ڪونه آهيان، تون ٿي ٻڌاءِ ته ڇا ڪجي؟"

شنڪر چوڻ لڳو:- "أمي پياري! مون کي نه خبر ناهي ته ڇا ڪجي؟ واڳهوءَ مولڪي پڪڙي ورتو آهي. پر ائين ٿي سگهي ٿو ته جڏهن ڪانه ڪا قرباني ڪجي ۽ جي ديوتا اها قرباني قبول ڪري ته پوءِ شايد واڳهو ڇڏي وڃي. نه ته هن وقت واڳهوءَ جي وَر آهيان."

ماتا چوڻ لڳي:- "پيارا! ڪهڙي قرباني آهي جا مان ڪرڻ لاءِ تيار نه آهيان، فقط جي تون جيئرو رهين؟"

شنڪر چيائين:- "أمي! مان هن وقت هيڏي مصيبت ۾ آهيان. جيڪڏهن تون چوان ته ٻلي وڃي جيون ڪرڻ کي آڻين ڪر، ته مهنجو ڪرڻ شايد مولڪي ڇڏائي!"

ماتا چوڻ لڳي:- "پٽ! مان سڀ ڪجهه ڪرڻ

(1) Critique of Pure Reason

(2) Critique of Practical Reason

(3) Critique of Teleological Judgment.

اهي ٽي ڪتاب مون پڙهيا؛ انهن جو مطلب ته ڪانٽ (Kant) اهو سمجهي دل اندر ٻاهر الهو آهي مون کي خبر ڪين هئي ته پاڻ ۾ به هڪ آهي جنهن جو دماغ هاڻ ڪانٽ (Kant) کان به وڌيڪ هو. اُها ڳالهه سمجهي، ويچار موجب شنڪر آچاريه جي فلاسافي گهڻا ڏڻا سمجهن.

پوءِ ته مان پاڻ شنڪر آچاريه جا پستڪ سانس ۾ ويهي پڙهيم. انگريزي ۽ اردو ڪجهه سمجهي سگهيس ته شنڪر جي اکرن جي معنيٰ ڇا آهي؟ منهنجي نزديڪ هئي سنسڪرت ڊڪشنري. جيئو ٽيڪ مون B.A. سنسڪرت ۾ پاس ڪئي. ليکڪري شنڪر جي ڪيترا پڙهيم ۽ مون کي مڪالس ڪاڻ ٿي.

مون کي پنهنجو ويچار آهي ته ڪانٽ جي جيڪا فلاسافي آهي، اُن لي شنڪر جي فلاسافيءَ جو اثر آهي. جيئو ٽيڪ اِها ڳالهه مان تواريخ جي مدد سان ثابت ڪري نه سگهان. ليڪ ڪانٽ نئين فلاسافي لکي؛ ۽ ان نئين فلاسافيءَ جي inspiration کيس شنڪر جي فلاسافيءَ مان ملي. اِها هڪ ڳالهه سچي آهي ته ڪانٽ

ٻولو ٻادگيريءَ ۾ لوڪن جي دلين اندر آهي | روز
اَهي ان منڊر ۾ ٻوڄا ڪن ، شنڪر جي ٻئي ڄــي
موڻ ۾ سر جهڪائين ۽ آسمس وٺن |

ننڍيءَ عمر ۾ هن ٻاري ڪيترائي ڪتاب لکيا | ودوان ۾ اَول نمبر جو هو. فلاسوف هو: ٻوهر گياني هو | گيتا تي جا ٽيڪا لکيائين سا ولايت ۾ ٻ مشهور آهي. ولايت جا ماڻهو اَڄا تائين هن جا ڪتاب پڙهن ۽ عجب ۾ ٻون ته هن ٻالڪ ننڍيءَ عمر ۾ ڪئين اهي ڪتاب لکيا ؟ هن ٻاري جي ٽيڪا گيتا تي ٻالڪل ٿورا سمجهي سگهن ٿا. مان ولايت ۾ جڏهن وڃس ته ٻيو اَٿو ته ڪن ودوان مون کي ڇا چيو ؟ چيائون:- " ٻارس سڀاڳو !"

مون ٻڇيو :- " ڇو ؟"

مون کي چيائون :- " ننهنجي ملڪ ۾ شري شنڪر آچاريه آيو، جنهنکي ايڏو دماغ هو جو يوروپ ۾ هڪ ڪاٺــواڻ ائين ڪنهنکي ڪونه ٿيو آهي ، ان جو نالو ڪانٽ (Kant, the philosopher)."

اها ڳالهه ٻالڪل سچي آهي ڇو ته مون ٻاڻ ڪالنٽ (Kant) جا ڪي ڪتاب پڙهيا آهن ؟ جڏهن مان ڪاليج ۾ هوس. هن ٻاري جا ٽي مکيه ڪتاب آهن:-

نربل هئا، ڪريل هئا، اُن وقت هن اُچي شڪتيءَ
جي لوڪ ڏوڪي! هن ڀاري ڪم ڪيو، ۽ موٽ ڪان
اورو وقت اڳي پنهنجو ڪم چڱي ڪرڻ ڇندر جي
چوڻن ۾ ڪم آرنڀ ڪري، هماچل تي اُچي لو. اُت
سانت ۾، اڪانت ۾، وڏيڪ پرلوءَ جي سمون
پنهنجو وقت گذاري لو؛ ۽ اُت سالينءَ کي وري وري
پڪارينا ڪرڻو ـ "هي پڪ! هي ڪرشن! آسيس
ڪر ته هندو ڌرم ۾ وري نئين جوت اچي، نئين
شڪتي ڪلي."

هماچل پرت لي پيارو هنڌ رهي لو؛ ۽ اُت ٣٢
سالن جي عمر ۾ هي پيارو هليو ويو لو.

هن وقت هندو ڌرم جي حالت ته اُهي آهي،
جهڙي هنڌ جي ڏينهن ۾ هئي. هل اُهور جي اُهڙي
آسيس ٿئي جو اُسانجي اندر ۾ پرلوءَ جي شڪتيءَ
جي ڏوڪ اُچي، ۽ اُسانجي جيون ۾ اُهو پيار، اُهو
وشواس، اُهو صدق اُچي، جو هندو ڌرم وري جاڳي؛
هندو ڌرم اُتساه ۾ لوڪن اُڳيان شري ڪرشن جو
پيغام ڏئي! شل اُهڙي آسيس ٿئي جو اسانجو هندو
ڌرم نئون ٿئي؛ ۽ اُسان مان ڪي شري ڪرشن جو
جهنڊو جهولن ۽ اُها نئين وچارن، اُهو نغارو وڄائين
جو هنڌ وڃائو ۽ ڀارت ۾ وري نئون اُتساه ڏوڪين.

جا ڪتاب ۽ شنڪر جا ڪتاب ان ۾ عجيب reconciliation آھي.

ڪانٽ کي ٻيھڪ وڏو دماغ ھو. اھو ھن ويھي اھي ڪتاب لکيا جڏھن سندس عمر ٨٠ سال ھئي. اھو شنڪر آچاريہ گيتا جي ٽيڪا لکيو جڏھن اُھان ٨ سالن جو ننڍو بالڪ آھي. ساڳي عمر ۾ شنڪر اُپنشدن تي بہ ٽيڪا لکي ٿو.

ھي ٻارو وديا ڪٿان آئو وٺي؟ ھن لاءِ گروڪرپا آئي لي: چوندو:- "گر ڪرپا ڪاسواھ لوھان کي لڪي گيان ملندو، لڪي ڀڳتي ملندي." شنڪر جي جيون ۾ عجيب گيان آيو ۽ عجيب ڀڳتي آئي. ٻھجي ڪوٺيءَ ۾ واھي ٻھجي اشت جي مورت اڳيان واھي اُدب جا ھٿ ٻڌي، شنڪر ڌيان ڪرڻو! ۽ ڌيان ڪري ٻهوڄا پستڪ لکي ٿو. ڌيان ۾ واھي گوڙھا ڳالھڙي ٿو. ڀڳتيءَ ۾ ٻارجي ھن ڪي شلوڪ لکيا آھن.

١٦ سال جي عمر ۾ ھي ٻارو اُلدر ۾ آتش ڪڍي، شھر شھر، گوٺ گوٺ ۾ وڃو ۽ ڏايا دوڙا لڳايائين: ۽ لوڪن ۾ ھڪ وڏي ھلچل جاري ڪيائين. مان سمجھان ٿو ھن جھڙو انسان ڪو ورلي پيدا ٿيو آھي! ھندن ۾ ھن عجيب انسان ڏوڪيو! جنھن وقت ھندو

گوتم جو پيءُ جا ماڻھو ڪھڙي ڪم ۾ مشغول ھُئا ؟
ڪين پنھون ھئون، جت چانورن جي پوک ڪندا ھُئا.

گوتم جو نالو ھو "سڌارٿ"، يعني "اَرٿ [مقصد] پوري ڪرڻ وارو". "سڌوڌن" کي "سڌارٿ" ڄائو. جڏھن ھن پاڻ پٽ جي اُميد سڀ لاھي ڇڏي ھئي، تڏھن "سڌارٿ" آيو "سڌوڌن" ۽ سندس استريءَ جو مقصد پورو ڪيو ; "سڌارٿ" پنھنجي جيون جو مقصد ! پورو ڪيو ; ڇو تہ ھن گيان پاتو !

"گوتم" جو نالو سندس ڪل جو ھو . پر ھن وقت پاڻ "گوتم ٻڌ" نالي سان ساري جھان ۾ پرسڌ آھي . "ٻڌ" معنيٰ "ٻڌيءَ وارو"، "گياني". "شاڪيہ مني" بہ سندس نالو آھ : ۽ "تٿاگت" بہ سندس نالو آھ . "شاڪيہ مني" معنيٰ "شاڪين جو مني"، "تٿاگت" معنيٰ "جو وڃي پھتو،" منزل کي پھتو، جنھن نروان پد پاتو .

لمبني باغ ۾ گوتم جو جنم ٿيو ٿو . جڏھن جمي ٿو، تڏھن مٿس ديوتائن جي آسيس ٿي ٿي : اُن وقت ھڪ رشي ديوتائن کي ڏسي ٿو، سندن گھمت ٻڌي ٿو تہ ھو ڇا ٿا ڳالھين ؟

"گيان ٻالڪ آھ پيدا ٿيو !

[٦]

گوتم ديالو

ٻارس ٻُڌي آهه لمبا ٻُڌي . ٻڌڻ جي لمبا وري وري ٻارس ۾ کلي آهه! شري رام ۽ شـري ڪرشن ۽ ۽ رشي ۽ سنت ٻارس ٻُڌيءَ ۾ ڄاڻايا. ٻارس ٻُڌيءَ ۾ ڀڳوان ٻڌ آيو. واساکيءَ جي پورڻ ماهي ۾ مهاوير جو جنم ٿيو؛ ساڳئي ماهي ۾ گوتم ٻڌ جو جنم ٿيو. مهاوير، جين ڌرم جو مهندار ۽ گوتم ٻڌ، ٻڌ ڌرم جو اوتار؛ ٻنهي کي ٻارس جو اڌار! ۽ ٻنهي اڳيان اڄ ڪروڙين سر جهڪائين ٿا. ٣ اپريل مهاوير جو جنم اَسُو هو؛ ٤ مئي گوتم ٻڌ جو جنم اَسُو آهي. هل ٻنهي جي آسيس گهڻن لئي ٿئي!

٥٣٣ سال ۾ عيسوي سن کان اڳي، گوتم جو جنم ٿيو. گوتم جي پيءُ جو نالو سڌودن. الهيءَ اکر جي معنيٰ آهه "صاف چانور". اهو اکر ڏيکاري ٿو ته.

گوتم ٻڌ جي روز بروز جي جيون جو نقشو هيٺين بيت ۾ ڏنل آهي. ڪهڙو نه سندر نقشو آهي! امرت واري اکين ڳوٺن ۾ ويندو هو. ڳوٺن ۾ ڏکين، غريبن، ماڻهن، ٻڪرين کي آسيس موڪليندو هو. پوءِ ڪڏهن نه ڪڏهن ڳوٺ ۾ ويندو هو ڀڪيا وٺڻ. اڪثر ڪڏهن نه ڪڏهن گهر ڪيس صبوح جي مانيءَ لاءِ ڪوٺ ايندي هئي. اها ماني سج لهڻ کان اڳ کائي ڇڏيندو هو. جي ڪڏهن گهر ماني کائيندو هو ته ٻاران "مسڪوالن" ڏيندو هو، ڌرم جي ڪڏهن نه ڪڏهن وشه لي اپديش ڏيندو هو. گرميءَ جي ڏينهن ۾ منجهند جو آرام وٺندو هو. شام جو اپديش وٺڻ هيٺ ڏيندو هو. نزديڪ ڳوٺن مان ماڻهو ايندا هئا ۽ اڪثر ڪيس ڀيٽ ڏيندا هئا. ستسنگ ۾ ڀڪو ڪو سوال پڇندو هو ۽ اها ڳالهه لي وٺڻ هيٺ ويهي ٻڌندا هئا. ستسنگ کان پوءِ گوتم، جڏهن سندس مرضي هوندي هئي، اشنان ڪندو هو. پوءِ آڌيءَ رات تائين ٻنهين هنن سان ڌرم جي وشين تي ڳالهيون ڪندو هو.

۴۵ سال گوتم ٻڌ هندستان ۽ نيپال جي ڀاڱن ۾ پيغام پکيڙيو. ۸۰ سالن جي عمر ۾ ڪسينارا ۾، جو شايد نيپال ۾ آهي، گوتم ٻڌ سرڳ سڌاريو. سندس پيغام هو "دنيا ڌرم". ٻالڪ هو ته ڏهن به هن وٺڻ ۽

رتن روشن سونهن ۾ لهارو!
لوڪن اڌار لئه لمبنيءَ ۾ آيو:
جه جه مهايو! جه جه مهايو!"

جڏهن ٻال گوتم کي رشي ڏسي ٿو، تڏهن اڳڪٿي ڪري ٿو :-

" هي ٻالڪ سياڻو، ٻوڌ نام پائيندو،
اڳم جوت نرمل نُور سڀن لهاريندو!
ڌرم چڪر جڳ ۾ هي ٻالڪ چلائيندو،
غريبن دکين کي دَيا درشٽي ڏاريندو!"

گوتم عمر ۾ وڌي ٿو، اندر جي اکير ۾ وڌي ٿو: ڇڏي محل ماڙيون تلاش ۾ وڃي ٿو؛ گيان نروان پائي ٿو؛ پوءِ لوڪن جي سيوا لئه شهرن ۽ ڳوٺن ۾ وڃي پيغام پهچائي ٿو.

هڪ برهمڻ کيس ملي ٿو؛ اهو برهمڻ "اوم"، "اوم" چوڻ ۾ پنهنجو وقت خرچ ڪري ٿو. گوتم کانئس پڇي ٿو ته "سچو برهمڻ ڪير آهه؟" گوتم پڻ چويس ٿو :-

" برهمڻ سچو نه اُڪون اڙي،
برهمڻ سچو رهي پاپ کان پري!
تن من نرمل، نرمل پران،
تجي لوڀ سڀ ۽ اندر جو اڀمان!"

اِهي ٽورن اکرن ۾ گوتم ٻڌ جي سکيا جو لب سار آهي. هن وقت ڀارت ۾ سيلون ۾، برما، سيام ۾ ڪمبوڊيا ۾ اها سکيا اُڪريل آهي، ڪيترن مندرن ۾ ۽ ڪيترن ڀاڳن ڀڳتن جي دلين ۾! گوتم ٻڌ اسان کي ڇا ٿو سيکاري؟

(١) سچا ٿيو!

(٢) دل صاف رکو!

(٣) سمجهه رکو!

سڀ پدارٿ آهن فاني،
ان ڳالهين جي مزماني!

(٤) انساف سان اُدم ڪريو!

(٥) دک آهه ڀوڳ ۾، وڪارن ۾: وڪار وڃايو ۽ دک کان ڇٽو!

(٦) وير وروڌ ڇڏي پريم ڏيو!

(٧) ترشنا، اڇا، جون باهيون وسايو!

(٨) جوت جڳائي پنهنجا ڏيئا پاڻ ٿيو!

(٩) ديا ڪريو! نه ڪنهنکي ونج، هنسا ڏيو!

(١٠) صلح ۾ رهو! دکين جي سيوا ڪريو!

(١١) ڌيان، گيان ۽ وگيان ۾ وڃي ٻڌ ٿيوان ٻائو!

اهي ولايت جا ودوان ٻڌل آهن، جي جولٿا ۾ گوتم ٻڌ ناستڪ هو ۽ ناستڪپڻو ڦهلايو. هڪ موقعي

ٻڪرن ۾ ٻن کي ٻار ڏٺو. جي ڏسندو هو ته ڪو جانور زخمي آهي يا اڻ سان هلت چڱي نه ٿي آهي، ته سندس دل ۾ درد پيدا ٿيندو هو ۽ سندس اکين ۾ آب ايندو هو. دنيا جي دک جي پڪار سندس دل ۾ گهري وئي.

يشودرا، سندر شهزاديءَ سان سندس شادي ٿي، پر انکي به ڇڏيائين سچ جي تلاش ۾. دنيا جي دک جي دوا ڪٿي آهي؟ انهيءَ تلاش ۾ هن سڀ تياڳيو. ٢٩ سالن جي عمر ۾ محل ڇڏي ويو تلاش ۾: ۽ پنهنجا سهڻا وار ڪپائي فقير ٿيو.

مرليءَ وقت چيائين ته "مان هڪ انسان آهيان." پر ڪروڙن کيس اوتار ڪري قبوليو. سندس ڌرم پارس کان ٻاهر ايشيا کنڊ جي ڪيترن ملڪن ۾، جپان ۽ چين ۾ پکڙجي ويو. اڄ ساري دنيا جي ماڻهن جو چوٿون حصو ٻڌ ڌرم ۾ آهي. گوتم ٻڌ اتهاس ۾ امر آهي. دنيا جي مهاپرشن مان هڪڙو آهي. مان شري ڪرشن، شري ايشا، شري ٻڌ، — ٽنهي کي اوتار ڪري ٿو سمجهان. ٽنهي پائر، اڪ روحاني دنيا جا رهبر، ٽنهي اچي ساري جهان ۾ اها سڳند پکيڙي، جا اڄان آهي.

"ڌرم ۽ ڌيان، ديا ۽ گيان،
ولي جو انسان، ٻالي ٻڌ نروان!"

[٧]
گرو ارجن ديو

(١) ٽي رنگ!

گُرو ارجن ديو شري سکمڻي رچيو. سندس جنم ١٥٦٣ع ۾ ٿيو ۽ ١٦٠٦ع ۾ هن هي چولو ڇڏيو. فقط ٤٥ سال؛ پر انهن ٿورن سالن ۾ هن ڪيڏو نه وڏو ڪم ڪيو!

١٦ صديءَ ۾ سندس جنم ٿيو. ١٦ صديءَ ۾ هندستان جو بادشاهه اڪبر هو. انهيءَ وقت انگلنڊ جي حڪمراني ايلزبيٿ راڻيءَ جي هٿن ۾ هئي. پر ايلزبيٿ کان ڪيڏو نه وڏو هو، ڪهڙو نه بهتر هو! دنيا جي تواريخ ۾ هندن جو سڀ کان وڏو راجا هو شري رامچندر؛ ٻڌ ڌرم جو سڀ کان وڏو راجا هو اشوڪ؛ ۽ مسلمانن جو وڏو بادشاهه هو اڪبر. فخر جي ڳالهه آهي ته اڪبر جو جنم سنڌ ۾ ٿيو. انهيءَ وقت جي انهن بادشاهن کان ڪيڏو نه وڏو هو! ۽ جڏهن مان سڄي دنيا جي ١٦ صديءَ جي مهاپرشن جو ويچار ڪندو آهيان، تڏهن وري مان پاڻ کي

لي گولم ٻڌ شڻن کي چيو :-

” پيارا ٻچو! ياد رکو ته اهو آهه جيئڻ جو نه جنم، نه آد! جو آزادي آهه. جي آزادي نه هجي، ته جنم موت جي چڪر مان، هن دنيا فانيءَ مان، ڇوٽڪارو اصل نه ٿئي!“

ٻڌندي ٻچا کي گولم ڪوٺيو :- ” مدام مارڪ “، ” وڃولو رستو “. گولم سيکاريو ته ” عيش کان پري رهو، ٻر سولو نه سکايو. اِندرين کي ضابطو رکو، وڃولو رستو وٺو!“

گولم ٻڌ ذاس پاس جو پيد نه سڃاڻو. هڪ ڏنعي هڪ ٻنگيءَ کي هن کيڪاريو ۽ چيو :- ” ٻلي آئين! پيارا!“

ويچار شڪتيءَ تي هن زور ڏنو ۽ وري وري هن پڪاريو :- ” من کي قابو ڪريو!“

ٿل گولم جي روحاني شڪتي سندس جنم ڀوميءَ ۾ موٽي آچي ۽ پگل پارس کي سڄ جي شڪتيءَ ۾ وري لاهي، آباد ڪري، آزاد ڪري!

سوڀيا جو ڪيڏو نه وڏو درجو هو : پر سندس جيون
۾ اُپما ڪٿي هئي ؟ اُتي جرمنيءَ جو مشهور شاعر
گٽي (Goethe) وِدوان هو، شاعر هو : پر منجهس
اُپما جي سونهن ڪانه هئي. گرو ارجن ديو ڪوي
هو، پر تنهن سان گڏ اُپمائي به هو. اُنهيڪري
سندس ٻاڻيءَ ۾ پرم گيان جون سندر ڳالهيون ڇهل آهن.

(٢) وڏي گرو ارجن ديو آرگنائيزر (organiser)
به هڪ اعليٰ درجي جو هو. سکن واسطي هن ڇا نه ڪيو؟

(٣) گرو ارجن ديو شهيد ٿيو. جي شاعرن ۾ شاعر
هو نه شهيدن ۾ شهيد هو.

شري سکمنيءَ ۾ سندس سندر ڪولا جي ساکي
ملي ٿي. شري سکمني پرم گيان جو ڀنڊار آهي.
هيٺ ڪجهه اُنن سٽن ڏي اشارو ڪرڻ ٿو چاهيان.
هر هڪ سٽ ۾ ڪيڏو نه ويچار آهي! ڪيڏو نه سندر
درشن آهي!

[١]

پرم گياني سدا اُرليپ،
جيئن جل مهه ڪمل اليپ.

پرم آهي ڪمل! اُنهن اُپمائن جي هڪ منڊر ۾
لکيل آهي. ۾ پرم گياني، گروجن جو ڻا، پرم گياني
به آهي ڪمل وانگر. جئن ڪنول ٿو پاڻيءَ ۾ رهي
ٿو، تئن پرم گياني به دنيا ۾ رهي ٿو. دنيا جڏي نه

چولدو آھيان تہ شري گرو أرجن ديو جي جيون ۽ سکيا ۾ پرلوڪ جي ھڪ وچتر ليلا ھئي!

گرو گرنٿ شاستر بہ گرو أرجن ديو رچيو. اُھي شاستر جي سچي پرناليءَ ۾ گرو أرجن ديو کھڙو نہ سندر درشن پرڪاش ڪيو آ! گرو گرنٿ صاحب ۾ گرن، ڀڳتن ۽ سنتن جي باڻي ڪٺي ڪيل آھي. ڀھرين اُچي ئي باڻي ڀھرين چئن گرون جي؛ ٻوءِ اُچٿي گرو أرجن ديو جي باڻي؛ ٻوءِ ڪيترن ڀڳتن ۽ سنتن جي باڻي، جئن تہ ڪبير، نامديو، رامداس، فريد، جئديو، ترلوچن، سدنو، رامانند، ڌنو، پيپا، سورداس، ميرا پائي!

گرو أرجن ديو جي جيون چرتر ۾ مان ٽن رنگن جو مطالع نسان ٿو :- (١) گرو أرجن ديو ڪوي ھو ۽ سنت ھو؛ (٢) انتظامي (organiser) ھو؛ ۽ (٣) شھيد ھو.

گرو أرجن ديو ڪوي ھو. تواريخ ۾ وڏا ڪوي ٿي گذريا آھن؛ پر ڪي ٿورا آھن جن بابت چئي سگھجي تہ شاعر بہ آھن ۽ سنت بہ آھن. شاعر جي دل ۾ پريم جي لھر زبردست آھي؛ سنت جي جيون ۾ تپسيا، پوترتا جو بہ رنگ آھي. پريم ۽ پوترتا، سونھن جو درشن ۽ تپسيا يعني اندرين تي ضابطو،- اھي ٻئي گڏ ڪن ٿورن ۾ ملن ٿا. انگلنڊ جو ڪوي شيلي (Shelley) ھڪ وڏو شاعر ھو؛ سندس دل ۾ سونھن،

(٣)

سڪل سڳوري لاءِ سؤلي ڏاڪي .

هن پد ۾ هڪ سندر دوهن آهي . سڀ ڪجهه ، روحن جو لتا ، نه پدل آهي هڪ پرڀوءَ جي ڏاڪي ۾ . اهو ڏاڪو ڇهڙو ؟ حڪم ، ايشور جو حڪم ! الهيءَ "حڪم" کي سائنس جي ٻوليءَ ۾ چئجي "قانون" (Law). سڀ ڪجهه سڳوري جي قانون ، حڪم جي ڏاڪي ۾ پدل آهي .

وري ڏسو ته گروجن ڪٿن ٿا سکن کي مضبوط ڪيو ۽ سندن هڪتي وڌائي . گرو ارجن ديو نه فقط پرم گياني هو ؛ پر ڪم ڪرڻ ۾ به پلوان هو . جيڪين مون اڳيئي چيو آهي ته گرو ارجن ديو هڪ وڏو انتظامي (organiser) هو .

"اون ٿارن" نڪو پڙهائين . انهيءَ اکر ۾ ڏسي ڪهڙي نه معنيٰ آهي ! "اون تارن" معنيٰ ته "ٻڏڙي جيا سنسار جي ساگر مان اُسانکي تاري !"

گرو ارجن ديو هڪ پيو لکو به پڙهو ؛ انجو ناو رکيائين "ڪرتارپور" يعني ته "ڪرتار (پرڀوءَ) جو نگر."

وري هري امرتسر تلاءُ کوٽايائين ۽ هر مندر ٺهرايائين. سکن اهو مندر گرو ارجن ديو جي آسمس ۽ اتساه هيٺ پنهنجن هٿن سان ٺاهيو ! ۽ اهو مندر ڪهڙي

تو وڃي. ۽ دنيا اندر رهي به نرموهي آهي. مٿس دنيا جو داغ نه ٿو لڳي. جئن ڪنول گل پاڻيءَ ۾ آهي، پر پاڻيءَ جو اثر مٿس لڳندي ڪونه.

(٢)

سهس ڪهنا مهه ايڪ آڪاس،
گهٽ ڦوٽي لي اوهي پرڪاس.

هن پد ۾ ڪبير نه ڳوڙهو وچار سمايل آهي؛ گروجن چوندا نه "سڀني گهٽن ۾ هڪ آڪاس آهي. گهرو ڀڃي ٿو ته اهوئي هڪ آڪاس پرڪاش ٿئي ٿو! تئن جڏهن هي ديهيءَ جو گهرو ڀڃي ٿو ته به اهوئي هڪ آڪاس پرڪاش ٿئي ٿو؛" جڏهن هي ديهيءَ جو گهرو ڀڃي ٿو، تڏهن به آتما روشن رهي ٿو. سڀڪو جو موت ٿئي ٿو، پر نه آتما جو. هن پد ۾ آتما کي گروجن آڪاس سان ڀيٽين ٿا. ڪهڙو نه سندر وچار! آڪاس کي انگريزيءَ ۾ چون "ether". ۽ نامور ولايت جي پرسد سائنسدان سر آليور لاج [Sir Oliver Lodge] چيو نه "هن استول شرير کان سواءِ هڪ ٻيو به شرير آهي." ان جو نالو رکيو اٿس ether - body يعني آڪاس جو شرير. ۽ هي وڌان چوي ٿو نه "موت ڪاپوءِ اهو شرير هلي ٿو. ether - body ناس نه ٿي ٿئي!"

پوءِ اڪبر ١٦٠٥ع ۾ مري ويو ۽ سندس پٽ جهانگير تخت تي ويٺو. ۽ جهانگير رخ اُئي ٿيو ورتو. کيس راجنيتي سياست ڪان هئي ۽ انڪري کيس اڪبر وانگر ڪشادي دل هئي. گرو ارجن ديو وٽ شهزادي خسروءَ پناهه ورتي. گرو ارجن ديو شهزادي تي ديا درشائي رکي ۽ کيس ٥ هزار روپيا به ڏنا، جنهنڪري هو ڪابل ۾ سلامت پهتو. جهانگير شهزادي تي ڪوپ هو، ۽ چندوءَ، جو ديوان هو، تنهن جهانگير جا ڪن ڀريا. جهانگير گروءَ ارجن ديو کي لاهور ۾ گهرايو. پاڻ ۾ سندن گفتگو ٿي. گرو ارجن ديو سندر اکرن ۾ ٻڌايو ته خالق مالڪ هڪ آهي، پر سندس نالا جدا آهن. ڪي چون رام، ته ڪي خدا. پوءِ جهانگير گرو ارجن ديو کي چيو ته "اوهان منهنجي پٽ خسروءَ کي منهنجي مرضيءَ جي برخلاف پناهه ڏني، تنهن ڪري مان اوهان تي ٢ لک روپيا ڏنڊ وجهان ٿو." گروجن چيو:- "مون بيڪس سندس مدد ڪئي جو ته کيس گهرج هئي ۽ منهنجي شرڻ آيو." ۽ وري جهانگير چيو ته "ڪي سٽون گرنٿ مان محمد صاحب ۽ هندو اوتارن بابت ڪڍي ڇڏيو." گروجن چيو:- "مان نڪي ڏنڊ ڏيندس، نڪي گرنٿ صاحب ۾ ڪا ڦيرڦار ڪندس." ۽ وڌيڪ گرو ارجن ديو ٻڌايو ته "گرنٿ

نه ٻوڙو آدرش لئي ٻڌل آهي! ڪيترن جي مرضي هئي
نه اهو مندر سڀني ٻين جڳهن کان مٿي ڪجي؛ ٻيو
گرو ارجن ديو چيو ته "نه! اهو مندر سڀ کان لاهيو،"
ٻيهڪ! جو ڪري ٻاڻ کي "نيچا"، سوئي ٿئي
"سڀ تي اوچا!" نماڻن کي ئي سڳورو چاڙهي ٿو. جنهن
وقت ۾ مٿو جهڪيو آهي، تنهن وقت جون ماٿون هيٺ
لهن ٿيون! جو لهي، سو رهي. مندر اٿي))! ۽ اهو امرتسر
مندر گروجن سڀني ڀاڳن کان کليل رکيو ۽ سڀني لاءِ کليل
رکيو. ذات پات جو ٻنڌ گروجن ڪڏي ڇڏيو!

(٣) شهيدن جو شهيد!

گرو ارجن ديو جي جيون ۾ وڏيڪ سولهن هيءَ
آهي ته هو شهيد ٿيو سچ جي راه ۾! هيءَ دنيا
ٻيهڪ هڪ باغ آهي؛ ٻو باغ ۾ آهن ڪنڊا. سي سڀاڳا
جي ڪنڊا سهن ٿا صبر ۾ ۽ سوُرهيه ٿي. سڀ سوُر
سختيون سڳوره جي سوکڙي ڪري قبول ڪن ٿا.
اڪبر بادشاه سياڻو هو. ۽ گرو گرنٿ صاحب ٻاب
ڄاڻين ته "هن شاستر ۾ خالق جي ساراه آهي ۽ هي
شاستر عزت جوڳو آهي." اڪبر ٻهڏجي پيار ۽ عزت
جي نشاني هن ۾ ٻه لاني ا هن گروجن کي سونيون
مهرون سوکڙيءَ طور موڪليون ۽ شري امرتسر جي
هري مندر جو ٻه درشن ڪيو.

اَڙهاون سِکَڻون ٣ ڏينهن سهي ٿو. چوٿين ڏينهن کيس هڪ تتل لوه جي ٿنڀ تي وهارين ٿا، ۽ اُنهيءَ هيٺ باه ٻارين ٿا. سندس سرِ تي گرم واري لڳائين ٿا ۽ اُن مٿان تتل لوه جا ٽُڪرا رکندا. اُنهيءَ وقت ڪيڏي نه صبر ۽ آرام هستيءَ سان سڀ ڪجهه سهي ٿو! اُنهيءَ وقت اَمولڪ وچن واڻ مان ڪڍي ٿو؛ جهڙي ٿو:-

"تَن مَن ڪات ڪاٽ سڀ آراءِ،
وڄ اڳني آپ جلائي."

"هي ٻاٻا! تن ۽ مَن کي مان ٽُڪرا ٽُڪرا ڪندس ۽ سڀ توکي اَرپڻ ڪندس! وچ باه ۾ وهندس، ٻاٻا! هڪ تو واسطي!"

شري سُکمني نالي آهي هن مهان سنت ۽ شاعر جي ٺاهيل ٻاڻي. اسانجي ڌرم ۾ جيڪي آهن؛ اُنهيءَ ڌرم جي ڏنل ۾ لوه آهي؛ اسانجي ڌرم کي لوه جي ضرورت آهي. جي اسانجي ڌرم ۾ لوه نه هجي ها. جيڪو جيون جي آڳ ۾ نه ٻري. هيءَ ڳالهه اَلمڪ دنيا ۾ نه سچي آهي. گرو ارجن ديو جي جيون ۾ لوه گهڙي واڱر ۽ سندس جيون جي آڳ ۾ ڪيڏي نه جوت جاڳي! جي ٻاٻوءَ جا پيارا، تن جي جيون ۾ لوه گهڙي وڃي ٿو! گرو ارجن ديو جي ٻاڻيءَ، شري سکمني صاحب ۾، هيءَ تڪ اچي ٿي جا مان ووڏ ووڙ ٻاراڻيا

صاحب ۽ ٻئي محمد صاحب، ٻئي ڪٿهن به هندو
اوتار جي برخلاف ڪجهه به آهي. گرنٿ صاحب ته
آهي مطلب جو شاستر." بس! گوروجن کي هڪدم
ڪڙن ٿا. پوءِ ڪيڏاون نه سختيون گوروجن لي آڇن
ليون! پو سڀ سهي ٿو ـ صبر سان، همت سان.
سهوڙ هڪڙيءَ سان سڀ سهي ٿو، پواڻ تياڳ ڪري
ٿو، پر آدرش کي هڪ انچ به نه ڪيرائي ٿو. سندس
دل ۾ درشن هو ـ اهو پولو درشن جنهن ۾ هن ڏٺو
ته هندو، پکس ۽ مسلم فقير سڀ سنگروءَ جي هڪ
پوام معبل جي اندر آهن. گرو ارجن ديو سمجهيو ته
سچ جي شيوا ۾ جي پران وڃن ته مبارڪ آهي. ڇا
نه سنائين سچ جي شيوا ۾؟ کيس هڪ لعل ديگ ۾
وهارين ٿا، ۽ اٿهي همتان ٻاهه رکن ٿا! گرو ارجن ديو
سڀ سؤر سختيون ڇهن لي چهي ٿو. سؤرمن ۾ سؤرمو
هو ۽ تياڳين ۾ تياڳي، شهيدن ۾ شهيد، گرو ارجن ديو!
الهيءَ سخت آزمائش جي وقت وري وري سو پوال
اکون ۾ ٻاهو چوي ٿو:-

"تيرا ڪيتا ميٺا لاڳي،
نام پدارٿ نانڪ مانگي."

هي پوءِ! لهجو حڪم مونکي مٺو لڳي ٿو،
۽ توکان فقط نام پدارٿ گهران ٿو!

سنت مالا

[ساليانو چندو: ڀارت لاءِ ١٥ رپيا: ۽ ولايت لاءِ ٥٠ رپيا، لائيف ميمبرشپ في: ڀارت لاءِ ٣٠٠ رپيا: ولايت لاءِ ٣٠ پائونڊ يا ٦٠ ڊالر]

رشين، سنتن، درويشن جا وچن اَمولڪ آهن. ڪئن نه دکي دلين کي آٿت ٿا ڏين! اَسان جا سڀ ڪم ۽ ڪاريون، بنگلا ۽ ماڙيون ناس ٿي ويندا، پر سنتن جي باڻي اَمر، قائم رهندي. ڪئن نه هي وقت ويس جو سمو آهه! هن وقت ٿل ڪن دلين اَندر گيتا ۽ گرباڻي، سنتن ۽ فقيرن جي باڻيءَ جو آواز گهڙي وڃي ۽ کي دليون سنتگر جو جهنڊو جهولين. هن وقت، جڏهن سنڌي ڀائر ۽ ڀينر دک ۾ آهن ۽ پيا پڪارين:- "آهي ڪو جو بچائي؟"، اُن وقت نار ئي اَسانجو آٿت آهه "سنت مالا" ۾ گيتا ۽ گرباڻيءَ بابت، سنتن ۽ فقيرن جي سکيا ۽ ساکيءَ بابت پياري دادا جا اُپديش ڇپايا ويندا.

هڪ هڪ پاڻڪ کي وهنتي آهي ته سنتن جو پيغام، منڙي دادل جو سنيهو، پاٺ پڙهي ۽ ٻين کي ٻڌائي. ضروري آهي ته "سنت مالا" جو سنيهو هڪ هڪ سنڌي گهر ۾ پهچي! وڌيڪ خبرچار لاءِ لکو:-

Manager,
"Sant Mala",
Gita Mission Office,
10, Sadhu Vaswani Path,
POONA - 411001 (India).

Printed by Shri Pritam H. Shahani at HUKUM PRESS, 80 M. G. Road, Poona-1. (Phone : 66028) and
and Published by Shri Gangaram Sajandas,
Mira Nagar, 10, Sadhu Vaswani Path, Poona - 1.
Editor : A. M. Vaswani (Phone : 65073 and 64174)

ٿو چوندو آهيان:- ”نانڪ داس سدا قرباني.“ گروجن جي جيون ۽ گروجن جي سکيا جو مکيه منتر آهي. انهيءَ هڪ اکر ٿو:- ”قرباني، قرباني.“

”شهيد“ شبد عربي ٻوليءَ مان نڪتو آهي. شهيد جي اکري معنيٰ آهي:- ”اهو جو شاهدي ڏئي!“ گروجن جي زندگيءَ جي شاهدي آهي ”قرباني.“ گروجن جي سندر ٻاڻي ”شري سکمنيءَ“ جي ساکي به آهي. انهيءَ هڪ امر اکر ٿو:- ”قرباني!“ سڄي سکمنيءَ جو ارٿ، تنهنجو تت ۽ سار آهي. انهيءَ هڪ سندر منتر ٿو:-

”نانڪ داس سدا قرباني!“

سنتن جي جيون چرتر ۽ دادا واسواڻي جا پستڪ

گروگرنٿ صاحب اردو سان ۹۰۰ صفحا (ٽي ڀاڱا ڀاڱو ڀاڱو) ۰۰-۰۰

چمڪ شالا [گرو نانڪ ديو جن جو جيون چرتر] ۰۰-۰۰

مهراڻ ديءَ مالها ۳ رپيا

هوليءَ جو آواز ۵۰ پئسا

گيتا : سکياءَ سار [ڀاڱي ۱ کان ۲۷ لائين] هرهڪ ۵۰ پئسا

نوجوان جو نياپو هڪ رپيو

صاحب ڪبير جي ساکي [۱ کان ۱۸ لائين] هرهڪ ۱ رپيو

ٻي ٻقا جي باغ ۾ ۱۰ رپيا

شهيدن جو سرتاج : گرو ارجن ديو ۵۰ پئسا

رشمن جو آواز ۵۰ پئسا

گيتا : تصويرون [ڀاڱي ۱، ۲، ۳، ۴ ۽ ۵] هرهڪ ۵۰ پئسا

ڀڳتي ڇا آهي؟ [ڀاڱو ۱ کان ۵ لائين] هرهڪ ۵۰ پئسا

جيون ياترا [۱ کان ۸] هرهڪ هڪ رپيو

ٻُوري ويٺي سائين ۾ هڪ رپيو

نُوريءَ سان گفتگو [ڀاڱو ۱ کان ۳] هرهڪ هڪ رپيو

پريم مالها [ڀاڱو ۸] ۵ رپيا

روحاني زندگي ۴ رپيا

پستڪن جي لسٽ ۽ ٻي لکپڙه لاءِ لکو :-

Manager , Sant Mala,
Sadhu Vaswani Path,
Poona - 411001
